

عملیات بیت المقدس

از منظر اسناد عراقی

داود ریاحی*

<p>طرفین مهاجم و مورد هجوم، بازیگران صحنه اصلی جنگ ها هستند. در طی جنگ تحمیلی، ارتش عراق با تجاوز به قلمرو جمهوری اسلامی ایران، دو طرف این بازی را شکل داد. این جنگ از ابعاد گوناگون قابل تحقیق و کنکاش است. لیکن طرفین میدان نبرد، باید در یک پروژة تحقیقاتی کامل مورد ارزیابی قرار گیرند، چرا که لحاظ نکردن یکی از دو بازیگر، از جامعیت این پروژة خواهد کاست. در عین حال، این نوع بررسی می تواند از منظر هر یک از دو طرف نیز انجام گیرد.</p> <p>بررسی مسائل و موضوعات جنگ از نگاه دشمن، امری است که می تواند نشان دهد که طرف مقابل، جنگ را چگونه درک می کرد؟ چه مسایل و مشکلاتی داشته است؟ و در خلال جنگ چگونه تصمیم گیری می نمود؟ این نوع نگاه، نظر پژوهشگران را به آن بخش از جنگ معطوف می سازد که زمینه تصمیم برای دشمن شده است. لذا در بازخوانی جنگ ایران و عراق، بازبینی اسناد و مدارک مربوط به حکومت و ارتش عراق، ضرورت پیدا می کند.</p>	<p>اشاره</p>
<p>در این شماره فصلنامه نگین ایران، اسناد عراقی مربوط به عملیات بیت المقدس مورد توجه قرار گرفته و با انتخاب برخی از اسناد که نشان دهنده نگاه و فهم عراق از این عملیات است، سعی شده فضای حاکم بر اردوگاه عراق در دوره قبل، حین و بعد از این عملیات نشان داده شود. لازم به ذکر است که دسترسی به اسناد و در نتیجه گزینش آنها به گونه ای که به طور کامل، فضای حاکم بر اردوگاه دشمن را نشان دهد، ممکن نیست و در نتیجه سعی شده از میان اسناد موجود، سندهایی انتخاب شوند که کم و بیش نشان دهنده برداشت و مسایل دشمن در دوره اجرای عملیات بیت المقدس باشد.</p> <p>عملیات بیت المقدس، چهارمین عملیات بزرگ سال های نخست جنگ است که به آزادسازی خرمشهر در ۳ خرداد ۱۳۶۱ منجر شد. اسناد زیر نشان می دهند که عراق چه درکی از عملیات ایران داشت و چگونه می خواست با آن مقابله کند. شش سند برگزیده عراقی در مقطع قبل از عملیات، نشانگر مشغولیت های ذهنی مسئولان و فرماندهان عراقی پس از عملیات فتح المبین و در آستانه عملیات بیت المقدس است.</p>	

* پژوهشگر مسائل جنگ ایران و عراق

■ اسناد عراقی قبل از آغاز

عملیات بیت المقدس

در نخستین سند، سر تیپ ماهر عبدالرشید فرمانده لشکر ۵ ارتش عراق در ابلاغیه‌ای ضمن بازگو کردن شیوه‌های لازم و تاکتیک نیروهای رزمنده ایران در عملیات‌های قبلی، مانند تهاجم به جناحین، هجوم شبانه، رسیدن به قرارگاه‌ها و توپخانه‌ها، چگونگی اقدامات پدافندی یگان‌های عراقی را مورد توجه قرار داده و دستوراتی را برای مقابله با نیروهای ایرانی صادر می‌کند:

نمی‌نماید، بلکه از آتش سنگین و موثر توپخانه جهت اهداف خود در عملیات استفاده می‌کند.

۶. نیروی هوایی و هوانیروز دشمن هنوز موفق نگردیده‌اند تا به برتری هوایی بر نیروهای خودی دست یابند؛ اما در این عملیات [فتح المبین]، فعالیت بیشتری از خود نشان داده‌اند.

(۲) ماموریت [لشکر]

۱. انهدام و در هم کوبیدن هرگونه تعرض دشمن در حوزه استحفاظی لشکر، در صورت موفقیت در عبور از رودخانه کارون، کرخه کور (منطقه استحفاظی تی ۱۰۹ پیاده) و پل احمد عمار.

(۳) اجرا

نحوه عمل پدافند در مناطق استحفاظی یگان‌ها باید بر اساس [الگوی] زیر استوار باشد:

- عدم ترک موضع، مگر در صورت نیاز به اتخاذ مواضع تاکتیکی مناسب‌تر؛

- ضرورت انهدام دشمن در جلوی خط مقدم منطقه درگیری؛

- محدود کردن مانور دشمن در محدوده میدابین مین و مراکز زیر آتش توپخانه؛

- نیروهای در خط حتی اگر دشمن موفق به دور زدن خطوط اولیه شده باشد باید مقاومت کنند تا فرمانده یگان درگیر، فرصت وارد کردن نیروی احتیاط محلی را پیدا کند.

نظر فرمانده تیپ ۵۵ زرهی در مورد مطلب فوق:

اولاً؛ مطلب یاد شده در بالا، با ماموریت تیپ منطبق نمی‌باشد؛

فرستنده: فرماندهی لشکر ۵ مکانیزه، شماره سری: ۰۰۶۹۷۷

گیرنده: تی ۱۵ پیاده مکانیزه تاریخ ۶۱/۱/۱۴

سر تیپ ستاد ماهر عبدالرشید

نقشه‌های اهواز کورت الهواشم طاهری

(و) وضعیت

(۱) خودی: به ماده ۱ بند ب از دستور عملیاتی شماره ۶ صادره از این لشکر، به مورخه ۶۰/۱۱/۸ مراجعه شود.

(۲) دشمن

اولاً به خلاصه‌ها و گزارش‌های اطلاعاتی مراجعه شود.

ثانیاً روش جنگ دشمن در آخرین نبرد وی در منطقه استحفاظی سپاه ۴ شوش دزفول، دارای مشخصات زیر بوده است:

۱. دشمن، نیروهای پیاده را رکن اساسی عملیات می‌داند (چه از جهت اعتماد و کثرت نفرات) و سپس بعد از اطمینان از به دست آوردن پیروزی محدود، نیروی زرهی خود را وارد عمل می‌نماید.

۲. دشمن تلاش خود را برای هجوم از جناحین توسط نیروی اصلی می‌گذارد و جبهه را توسط نیروی کمتری تأمین می‌نماید.

۳. دشمن در حملات خود بر هجوم شبانه در اوایل شب اتکاء دارد.

۴. هدف دشمن در عملیات هجومی، رسیدن به قرارگاه یگان‌ها و ستادها و مواضع توپخانه بوده تا به این وسیله تشکیلات فرماندهی و مراکز پشتیبانی آتش را فلج نماید.

۵. دشمن دیگر مانند سابق با اجرای آتش تهیه مبادرت به حمله

تضعیف کرد؛ به کارگیری مزدوران سایر کشورهای عربی در جبهه های مقدم جنگ بود که موجب شد تعدادی از آنها به اسارت جمهوری اسلامی ایران در آیند. اسارت آنها سند گویایی از حمایت و پشتیبانی سایر کشورهای عربی از عراق در جنگ با جمهوری اسلامی ایران محسوب می شد و در نتیجه ایران می توانست ادعاهای خود را به صورت مستند و متقاعد کننده بیان کند. در سند زیر فرماندهی کل نیروهای مسلح [عراق] با صراحت کامل، ارتش عراق را از به کارگیری این نیروها در خط مقدم منع می کند. عدم به کارگیری نیروهای زرهی کشورهای عربی و واحدهای تازه تأسیس در خطوط مقدم جبهه، تدابیری در خصوص تک و پاتک و عقب نشینی، درس گرفتن از عملیات فتح المبین، ریسک پذیری و باز گذاشتن دست فرماندهان در عملیات از جمله توصیه های او است^۲:

موضوع: رهنمودهای فرماندهی کل نیروهای مسلح طبقه بندی: بکلی سری - شخصی
فرستنده: فرماندهی کل نیروهای مسلح شماره: ۸۱۱/۳/۵
تاریخ: ۶۱/۱/۱۵
رهنمودهای فرماندهی کل نیروهای مسلح که در تاریخ ۶۱/۱/۱۴ بیان کردند به شرح زیر است:
- عدم به کارگیری نیروی رزمنده از کشورهای عربی در نزدیک خط مقدم.
گاهی در محاسبات مجبور می شویم برای دستیابی به نتیجه خوب، به ریسک دست بزنیم. مثلاً در صورتی که بتوانیم نتیجه سرنوشت ساز و خوبی در منطقه دشمن به دست آوریم؛ اشکالی ندارد که در منطقه جنوب (در حوزه مسئولیت سپاه) به ریسک دست بزنیم.
- عدم به کارگیری واحدها و یگان های تازه تأسیس در نبردهای شدید.
- عدم به کارگیری مداوم تیپ هایی که از قابلیت رزم خوبی برخوردارند.

همانطور که می بینید جنگ به درازا کشیده و آموزش و انضباط از اهمیت ویژه ای برخوردار است. این دو امر، یعنی آموزش و انضباط، را جایگزین روحیه دادن (اکتفا به روحیه) نکنید؛ بلکه اینها مکمل یکدیگرند و باعث می شوند که تلفات ما کاهش پیدا بکند. بنابراین، نه تنها بر آموزش واحدهای ضعیف تأکید شود،

زیرا این یگان مواضع پدافندی مستحکمی در دست نخواهد داشت تا در صورت هجوم نیروهای دشمن، به عقب نشینی تاکتیکی محدود مبادرت نماید.

ثانیاً: احتیاط های محلی یگان های درگیر برای انجام ضدحمله های محلی و تثبیت مواضع در جلوگیری از رخنه دشمن به کار برده می شود، تا نیروی احتیاط لشکر وارد عمل شود و در ادامه آن، فرماندهان یگان های درگیر فرصت پیدا می کنند تا احتیاط محلی را با استفاده از یگان های غیردرگیر تقویت نمایند.

ثالثاً: حد فاصل این لشکر در شمال، لشکر ۶ زرهی است که در سمت چپ تیپ ۱۰۹ پیاده واقع گردیده است. این منطقه از نظر تاکتیکی اهمیت فراوانی دارد و حتی المقدور باید سعی شود که احتیاط لشکر در صورت هجوم به این منطقه، مورد استفاده قرار گیرد.

رابعاً: سعی شود که از نیروهای حفاظتی جاده (اهواز خرمشهر) به عنوان پایگاه هایی برای انهدام نیروهای دشمن (در صورت موفقیت آنها در عبور از رودخانه کارون) استفاده شود.

نظریه فرمانده تیپ ۵۵ زرهی در مورد مطلب شماره ۴:

الف. می توان گفت که این پایگاه ها دارای مواضع مستحکمی بوده و دشمن را تهدید خواهند کرد. هنگامی که این ماموریت، خارج از امکانات و توانایی این یگان ها باشد؛ به منظور نجات این یگان ها باید آنان را به مواضع عمقی تری منتقل کرد که در راستای جلوگیری از برهم زدن هدایت عملیات، این عمل باید با هماهنگی کامل صورت گیرد.

ب: کلیه نیروهای احتیاط محلی، با تیپ ۵۵ زرهی و احتیاط لشکر، هماهنگی های لازم را به وجود آورند.

فرماندهان عراقی که در سه عملیات بزرگ قبلی ایران غافل گیر شده و ضررهای جبران ناپذیری را متحمل شده بودند، در تلاش بودند با بهره گیری از تجارب آنها در این عملیات، مانع شکست خود شده و خرمشهر را به عنوان مهمترین دستاورد خود تا این زمان حفظ کنند.

سند بعدی به رهنمودهای فرماندهی کل نیروهای مسلح عراق به نیروهای عراقی مستقر در منطقه، در دوره قبل از شروع عملیات بیت المقدس مربوط می شود. یکی از موضوعاتی که در عملیات فتح المبین باعث رسوایی عراقی ها شد و در عرصه تبلیغاتی، موقعیت عراق را

عملیات بیت المقدس، از سند زیر قابل درک است. در این سند، فرماندهی لشکر ۱۱ پیاده به تجزیه و تحلیل فعالیت های رزمندگان ایرانی طی دو هفته پس از عملیات فتح المبین پرداخته و نقاط ضعف و قوت نیروهای عراقی و ایرانی را بیان کرده است. او پیش بینی می کند که قوای جمهوری اسلامی پس از تجدید سازمان، به عملیات گسترده ای دست خواهند زد:

موضوع: پیوست گنا شماره ۵۰۸ طبقه بندی: خیلی محرمانه
شماره سری: ۰۰۷۹۲۰
فرستنده: فرماندهی لشکر ۱۱ پیاده ستاد عمومی اطلاعات
شماره: ۴۵۳/۷
تاریخ: ۱۳۶۱/۱/۱۹
گیرندگان: تیپ ۲۲ پیاده، تیپ ۳۳ نیروی مخصوص، تیپ ۴۴ پیاده، تیپ ۴۸ پیاده، تیپ ۵۳ زرهی، و تیپ ۱۱۳ زرهی
نامه شماره ۳۳۳۷۷۰ ۶۰/۱۲/۱۲ مدیریت اطلاعات نظامی، به کلی سری، مهمترین فعالیت های دشمن را از تاریخ ۶۱/۱/۲ الی ۶۱/۱/۱۳ به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است:
هیچ گونه تغییر کلی در روش های تاکتیکی دشمن به وجود نیامده و با وجود وسعت منطقه و کثرت نیروهای ما، دشمن توانست نیروهای خودش را به نحو مطلوبی هدایت نماید. البته وضعیت زمین برای پدافند مناسب نبود و این موضع به دشمن کمک کرد. به عنوان مثال، طول جناح لشکر ۱۰ زرهی زیاد و خطوط مواصلاتی آن نیز به نیروهای دشمن نزدیک بود و در عملیات، صحت گفتار ما که اظهار نموده بودیم وضعیت پدافندی در منطقه دزفول و شوش وضعیت مناسبی نیست و باید نیروها حالت تعرضی داشته باشند، آشکار شد و دشمن از این معضل پدافندی ما استفاده کرد و در عملیات موفق شد.
۱. توان رزمی دشمن غیرمترقبه نبود و حقایق زیر به صورت تکراری نمایان گردید:
الف. برتری نیروهای زرهی ما در عملیات متحرک (مانوری) به وضوح در موقع درگیری تیپ ۱۰ زرهی و تیپ ۲ زرهی لشکر ۹۲ و نیروهای پیاده نظام در منطقه امامزاده عباس مورخه ۶۱/۱/۱، مشخص گردید که نیروهای دشمن نتوانستند مقاومت کنند.
ب. سرباز ایرانی در دفاع، مخصوصاً در زمین هایی که حرکت واحدهای زرهی را محدود می کند، مقاومت و پایداری بیشتری می نماید.

بلکه بر آموزش واحدهای عالی که آموزش آنها کامل شده نیز تأکید شود.

- تأکید بر واکنش سریع به پاتک، که این امر به دستپاچگی دشمن و از هم پاشیدن آرامش آن منجر خواهد شد.

- تأکید بر چگونگی تمرین پدافندی (دفع تک) از سوی لشکرها، تیپ ها، یگان ها و رده ها. دفع هجوم مقابل، با توجه به هدف های عقب نشینی و کیفیت اجرا نمودن آن، در روز و شب صورت گیرد. چنانچه شرایط مناسب باشد، برخی گردان ها را از منطقه درگیری خارج و به مناطق دیگر انتقال دهید.

- هدف دشمن، که دائماً آن را دنبال می کند، مواضع قوسی مانند دژهاست؛ اگر شما فرماندهان می خواهید عملیات را اداره کنید، بایستی به هدف اصلی دشمن توجه داشته باشید.

- یکی از ضرورت ها، تهیه مواضع یدکی کامل برای پشت لشکر ۶ زرهی است که باعث تقویت حد فاصل منطقه خود از مناطق دیگر و کاهش تلفات می گردد. در بقیه سپاه ها نیز کارهای ذکر شده فوق انجام شود.

- تأکید بر کنترل شبانه روزی راهها و محورها، از سوی فرماندهان پی گیری شود.

- طرح دقیق و محاسبه شده ای (بادر نظر گرفتن وضعیت زمین و نیروی دشمن چه در روزها و یا شب)، برای هجوم مقابل به مواضع تصرف شده از سوی دشمن را در تمرین های تان اجرا کنید.

- تصمیم گیری یک شرط اساسی است که در رده فرماندهان لشکر به بالا براساس پردازش اخبار و نتیجه گیری می باشد؛ اما تصمیم گیری در رده های فرماندهان تیپ به پائین براساس اخبار می باشد.

- بایستی دست فرماندهان سپاه، لشکرها، تیپ ها و گردان ها در تدارک عملیات باز باشد و از شیوه های عملی که نتایج بزرگی از آن عاید می شود استفاده گردد و از بخشنامه های دائمی استفاده نشود. مواضع یدکی کامل در رده های سپاهها و لشکرها احداث شود.

- به طور منظم، تمرین هایی برای عقب نشینی در مقابل نیروهای تک کننده، انجام شود.

آجودان فرماندهی کل نیروهای مسلح - قدورتی جابر محمد

میزان آگاهی و فهم فرماندهان عراقی از فعالیت ها و اقدامات نیروهای ایرانی در روزهای باقیمانده به آغاز

پ. دشمن در عملیات هجومی، تلاش می‌کند به جناحین نیروهای خودی ضربه وارد کند و با ایجاد راه‌های نفوذی، مناطق تحت تصرف ما را اشغال و نیروهای موجود در پشت جبهه را محاصره نماید و بیشترین بهره را بگیرد.

ت. یگان‌های زرهی و مکانیزه ما که به عنوان نیروهای احتیاط بودند توانستند پس از شرکت در عملیات به نحو مطلوبی عمل کنند، بخش توپخانه، صدمات و تلفات زیادی به نیروهای دشمن وارد کرد و توپخانه دشمن نتوانست مواضع توپخانه ما را کشف و آتش ضدآتشبار اجرا کند.

ث. نیروهای ما تدابیر لازم را در مورد این که دشمن، جناحین آنها را مورد حمله قرار دهد و به عمق منطقه پدافندی دست یابد، اتخاذ نموده بودند و این عمل باعث شد ما نتوانیم به موقع از یگان‌های احتیاط استفاده کنیم.

ج. با این که دشمن در طرح عملیاتی خود، بایستی به مرزهای بین‌المللی می‌رسید اما به همین مقدار پیشرفت در این دو منطقه اکتفا نمود و پس از تجدید سازمان و به دست آوردن توان رزمی مناسب، در منطقه دیگری وارد عمل خواهد شد و دست به عملیات تهاجمی بزرگی خواهد زد. این به آن معنی نیست که دشمن اقدام به تک محدود نخواهد زد، مخصوصاً تک محدود دشمن در منطقه سپاه ۴ در جناح لشکر ۱۴ و مواضع کنونی تیپ ۴۲ زرهی (در منطقه بیات) متصور است.

سرتیپ ستاد دکریا ذنون العلاف، به جای فرمانده لشکر ۳۱

فرمانده لشکر ۱۱ که در منطقه حضور دارد، در نوشته دیگری که چهارمین سند این مجموعه است به شیوه‌های مناسب برای جنگ روانی علیه دشمن ایرانی می‌پردازد و می‌کوشد با ارائه راه کارهایی روحیه ضعیف نیروهای عراقی را بازسازی کند:

موضوع: موقعیت‌های مناسب برای جنگ روانی علیه دشمن
شماره سری: ۰۳۵۴۳۳

فرستنده: فرماندهی لشکر ۱۱ پیاده ستاد کل اطلاعات شماره:

اس/۴۸۹/۱۶

تاریخ: ۶۱/۱/۲۷

نامه فرماندهی سپاه سوم و شخصی شماره ۲۲۳۹ مورخه ۲۱ فروردین ۱۳۶۱:

الف. هر فرد نظامی تا حد معینی توان پایداری و مقاومت دارد، تا این که به حالت خستگی روحی می‌رسد و اصولاً مقاومت و پایداری، مسئله‌ای است که با ساختار شخصیت رزمنده، ارتباط مستقیم دارد.

۱. رسیدن نظامیان به حالت ناامیدی مقطعی، نتیجه تأثیر بر سلول‌های مغز و بیشتر نتیجه خستگی و ترس است که نظامی را به نقش سوم (که نقش مافوق نقائص است) می‌رساند و در این مرحله نظامیان در معرض برخورد با جنگ هستند و طعمه‌ای آسان در برابر شایعات دشمن می‌باشند.

۲. آتش توپخانه و بمباران موشکی مواضع دشمن، از قبیل آتش ایذائی، بمباران متقابل و آتش تهیه‌ای که قبل از تک صورت می‌گیرد باید رعایت شود. علاوه بر این؛ انجام ماموریت‌های شکست، خنثی‌سازی و انهدام کردن، به منظور تضعیف روحیه دشمن و خسته کردن آنها، لازم می‌باشد. هم‌چنانکه باید رابطه‌ای قوی بین موقعیت‌های انجام جنگ روانی علیه دشمن و حالت‌های روحی ایجاد گردد، که در این صورت بهترین موقعیت برای جنگ روانی علیه دشمن، رسیدن دشمن به نقش

فرمایشات رئیس و فرماندهی کلی نیروهای مسلح به شرح ذیل است:

۱. ضمن حفظ انضباط نظامی، رفتار انسانی بین فرماندهان و نیروهای تحت امر خود در تمامی رده‌ها، هر چه بیشتر افزوده گردد؛ هرچند، وقتی که یک نظامی یک فرد منضبط و با اخلاق شد، این موضوع از اهمیت خاصی برخوردار می‌شود و فرماندهان باید آن را به خوبی نشان دهند.

می‌بایستی بر موارد ذیل تأکید شود:

- ماندن فرمانده در قرارگاه جهت شناختن موقعیت کامل خود در مواقعی که اتخاذ تصمیمات سریعی ضرورت دارد، از اهمیت خاصی برخوردار است، و همان طوری که از قرارگاه بازدید می‌کند، ارتباط با یگان‌ها و کنترل کارهایی که به او برمی‌گردد در آن لحظه‌های سرنوشت‌ساز جهت نیل به هدف، می‌بایستی سریع انجام شود.

- لشکرها و تیپ‌ها می‌بایستی قرارگاه تاکتیکی داشته باشند، و قرارگاه اصلی، مناسب با موقعیت بند ۱ باشد. خواهشمند است نسبت به موضوع فوق دقت شود و کارها را جهت دستورات آماده کنید تا به یک دستور کار ثابت و جزوه بیانجامد و همین طور باید یک جای مناسب و مجهز و دارای نیروی حفاظتی جهت حفاظت از هرگونه تعرض از سوی دشمن، تهیه و تدارک شود.

- نام‌گذاری کلیه فرماندهان جایگزین را در تمام رده‌ها و همچنین نامگذاری قرارگاه‌های جایگزین در صورت انهدام قرارگاه اصلی و با قطع ارتباط گاه و بی‌گاه را مورد آزمایش قرار دهید.

- حفاظت خوب از قرارگاه، امری حیاتی است که باید کلیه نقل و انتقالات از لحاظ امنیتی و حفاظتی به صورت نامعلوم و پوششی انجام شود. قرارگاه‌ها را در یک مکان ثابت قرار ندهید، تغییر مکان قرارگاه‌ها همانند تغییر مکان گردان‌ها باشد. هیچ نیرویی در یک جا ثابت نباشد. باید بر فعالیت‌های تعرضی شبانه مسلط شوید؛ به‌ویژه استفاده از نیروهای کمین و گشتی، از تحقق اهداف نیروهای دشمن برای انهدام قرارگاه‌ها جلوگیری می‌کنند.

- طرح تغییر مقطعی مواضع در حدفاصل یک لشکر، به‌منظور فریب دشمن و یا به‌دلیل امنیتی (حفاظتی) انجام شود.

- آرایش مواضع پدافندی و مستحکم کردن مواضع یگان‌های پشتیبانی و همچنین کمین‌هایی را که در جلو خط اول باید زده شوند، به‌شکل خوبی ساماندهی کنید.

«مافوق نقائص» می‌باشد. به نحوی که دشمن در این مرحله در معرض القاء ناشی از شدت عکس‌العمل‌های ترس و هیجان می‌باشد و در این وضعیت، می‌توان به وسیله عوامل جاسوسی و به وسیله ریختن اعلامیه با توپخانه و هواپیما بر روحیات دشمن اثر گذاشت.

۳. توانایی نیروهای دشمن در تحمل مشکلات، موجب به‌وجود آمدن مشکلی برای ما در زمان بندی انجام جنگ روانی و یا اجرای تک بر نیروهای دشمن می‌شود، لذا ماموریت مهم پی بردن به روحیه دشمن، بر عهده نیروهای اطلاعات می‌باشد و این امر بیشتر نیروهای دشمن را در خستگی پیوسته قرار می‌دهد و یا رساندن بخش عظیمی از نیروهای دشمن به نقش سوم (مافوق نقائص) در حالی که جنگ روانی و تک علیه دشمن، مناسب به نظر می‌رسد.

خواهشمند است مطالب فوق‌الذکر در شیوه‌های جنگ روانی موجود علیه دشمن اعمال شود.

سرگرد ستاد ریاض عیسی، از طرف فرمانده لشکر ۱۱ پیاده^۴

روحیه نیروهای عراقی که در سه عملیات بزرگ ایران پشت سرهم شکست خورده و بیشتر مناطق به دست آمده در اول جنگ را با خفت و خواری از دست داده بودند، بسیار ضعیف‌تر از آن بود که بتواند با توصیه‌های فرماندهان لشکرها تقویت شود. صدام حسین ۲۰ روز قبل از آغاز عملیات بیت المقدس، نکاتی را به نیروهای مسلح عراق گوشزد می‌کند که نگاهی به آنها نشان دهنده حساسیت‌ها و در عین حال نقطه ضعف‌های نیروهای عراقی می‌باشد. او بر مواردی همچون رفتار انسانی فرماندهان با نیروهای تحت امر، حضور فرمانده قرارگاه‌ها در مقر خود برای اتخاذ تصمیمات سرنوشت‌ساز، حفاظت از قرارگاه‌ها، پیش‌بینی قرارگاه جایگزین، رعایت حفاظت در نقل و انتقالات، آرایش و استحکام مواضع یگان‌ها، خودداری از وارد عمل کردن تانک‌ها در شب و مقاومت در هنگام محاصره شدن تأکید دارد:

موضوع: رهنمودهای رئیس و فرمانده کل، صدام حسین طبقه‌بندی: بکلی سری - شخصی

فرستنده: فرماندهی کل نیروهای مسلح، ارجحیت: آنی

شماره سری: ۰۳۵۲۴۶ تاریخ: ۱۳۶۱/۱/۲۱

۱۰۰۰ کشته متحمل گردد و این یک حالتی است که باید همواره در توازن نسبی قرار گیرد. فرماندهان سپاه و فرمانده لشکر باید این موضوع را مورد ملاحظه قرار دهند و هوشیار باشند. با هماهنگی و اجرای دقیق مفاد فوق، ما را در جریان امور قرار دهید٪

آجودان فرماندهی کل نیروی مسلح
سرلشکر ستاد قدوری جابر محمود^۵

ششمین سند، مربوط به اداره توجیه سیاسی ارتش عراق است. این سند که مبتنی بر عباراتی مشحون از خوف و رجا است، شامل مطالبی درخصوص ارتقاء روحیه نظامیان عراقی برای پایداری و مقاومت در برابر حملات رزمندگان ایرانی است. بلافاصله در بخش دیگر این سند، بر اراده و قوت فردی که سلاح را به دست می گیرد تأکید می شود. همچنین برای انحراف ذهن سربازان عراقی از شکست های اخیر، به آنان یادآوری می شود که هنوز تعدادی از شهرهای ایران در اختیار ارتش عراق قرار دارد. یاری گرفتن از عامل اعتقادی و تمسک جستن به ائمه اطهار حربه دیگری برای جلب افکار نظامیان عراقی است. در این نامه، اشاره شده که ضعف ارتش عراق به عنوان تصویری است که از سوی ایرانی ها القا شده، و برتری توان جسمی و روحی عراقی ها بر دشمن مورد تأکید قرار گرفته است. ضمناً برای سرپوش گذاشتن بر شکست های قوای عراقی، به تجاوزات و اشغالگری های ارتش عراق در آغاز جنگ اشاره می شود:

موضوع: رهنمودها طبقه بندی: سری و شخصی
فرستنده: وزارت کشور فرماندهی نیروهای مرزی توجیه
شماره: / ت. س ۷۱
شماره سری: ۱۴۷۲۸۱ تاریخ: ۱۱۸۲/۴/۲۷ برابر با ۱۳۶۱/۲/۷
به پیوست: رهنمودهای صادره از سوی اداره توجیه سیاسی به کلیه رزمندگان، که نامه اداره مذکور به شماره ۱۶۰ مورخه ۶۱/۲/۱ سری و شخصی است، ارسال می گردد.
مقتضی است این رهنمودها توسط فرماندهان و افسران توجیه سیاسی به کلیه رزمندگان بخشنامه شده و در کار روشنگری رزمندگان و تقویت جنبه روحی و روانی ایشان به مفاد آن

- در میداین نبرد باید هلیکوپترهای جنگی، از لحاظ استفاده از منور تأمین گردند. منور وقتی مفید واقع می شود که در حین تک های شبانه دشمن، از آن استفاده شود.

- باید بر عدم انباشتن سلاح های ضد هوایی و به ویژه موشک های زمین به هوای الکینا در نزدیک خط مقدم تأکید شود و تدابیر لازم جهت حمایت و با سهولت آوردن آنها به عقب در وقت ضروری اتخاذ شود.

- انهدام سلاح و ادوات و موتوری (خودرویی) در زمان وقوع نبرد و در حالتی که امکان انتقال آنها به عقب وجود نداشته باشد، صورت گیرد.

- همیشه باید نیرو برای جلوگیری از نیروهای نفوذ کننده داشته باشید. این نیروها جدا از نیروهای پاتک کننده هستند و علاوه بر آن، منطقه را نیز به صورت شبانه روزی کنترل می کنند.

۲. تمامی نیروها در تمام رده ها باید به این شکل عمل کنند:

- از وارد کردن تانک ها در هنگام شب امتناع شود. بر این اساس، دشمن از نیروی اصلی اش که نیروهای پیاده هستند و به سلاح ضدتانک مجهز هستند، کمال استفاده را می نماید، لذا چون برای پشتیبانی نیروهای خودی جهت جلوگیری از تک دشمن از آتش تانک استفاده می شود، تذکر لازم را در این زمینه بدهید.

- نیروهای لشکر، همچنین نیروهایی که از یگان های دیگر به منطقه اعزام می شوند، باید منطقه را به خوبی بشناسند. ضمن این که باید یگان ها از حالت روحی و جسمی خوبی برخوردار باشند، به ویژه یگان هایی که در منطقه مورد نظر قرار دارند، می بایستی اطلاع دقیقی از جابه جایی دشمن حاصل کنند، تا قبل از روزی که به منطقه نزدیک می شوند، بخشی از زمان را برای استراحت خود در نظر گیرند.

- هنگام جدا شدن یا محاصره واحدها توسط دشمن، باید ظرف ۴۸ ساعت درباره پایداری و مقاومت این واحدها، کسب خبر شود. این واحدها بایستی تارسیدن نیروهای کمکی با تصمیم و قدرت زیاد به نبرد ادامه دهند.

- یگان های ما هم چنان در خاک دشمن هستند و ما با وجود فرصتی که داریم می توانیم بهترین مواضع را انتخاب کنیم. برای جلوگیری از نفوذ دشمن در یگان های ما، باید خسارت های فراوانی را به آن تحمیل کرد، تا امنیت این یگان ها تأمین گردد. باید توازن نسبی بین شهیدان ما و کشته های آنها وجود داشته باشد. مثلاً اگر ما ده تا کشته بدهیم، می بایستی دشمن ۱۰۰ کشته بدهد و اگر مقدار نسبی ما ۱۰۰ شهید باشد؛ دشمن باید

تکیه شود. همچنین در شرح و تبلیغ آن، آنچه را که لازم است به کار گرفته و به وسیله کلیه امکانات موجود به رزمندگان ابلاغ شود.

سرتیپ ستاد

عبدالرزاق اسماعیل امین

از طرف فرمانده نیروهای مرزی

اداره توجیه سیاسی / پیرو نامه مذکور آن یگان جهت اطلاع

رهنمودهایی به کلیه رزمندگان:

۱. همه ما سخن جناب رئیس

جمهور فرمانده صدام حسین را به

خاطر بیاوریم که: «ای مبارز، آن

هنگام که ارزش‌های اصولی به هر علتی در تو برانگیخته شد، سزاوار نیست که شایستگی مردانگی در تو به اهتزاز در نیاید.»

۲. سلاح و مهمات و تجهیزاتی که در اختیار رزمندگان است، از بهترین سلاح‌ها و تجهیزاتی است که ارتش‌های مدرن به آن مجهز شده‌اند و این امر برای تضمین سلامت رزمندگان و دفاع از سیادت میهن و کرامت ملت از شر دشمنان است.

۳. سرزمینی که پرچم‌های پیروزی و کرامت را بر آن افراشته‌ایم و هر وجب آن را با خون گرفته‌ایم، پایداری و مقاومت برای حمایت هر نقطه و یا ذره‌ای از خاک آن امری ضروری و سزاوار است.

۴. هماهنگی و همکاری و روح کار جمعی مداوم به طور فوق‌العاده در تقویت وجود پیروزی‌های میدان نبرد، موثر بوده و کسی که در این امور، کوتاهی و یا سهل‌انگاری کند در بین صفوف رزمندگان ما جایی نخواهد داشت.

۵. عقب‌نشینی و فرار بی‌مورد و بدون دستورات، یعنی ذلت و خواری و ترس، و این حالت، خیانتی است که عواقب وخیمی در رزمندگان داشته و در تاریخ سرفراز در بینش شجاع ما چنین حالتی رخ نداده است و قانون به اشد مجازات آنها را عقوبت خواهد داد.

۶. شجاعت یعنی این که به اوامر فرمانده ملتزم باشی و بعد از اطمینان از وجود دشمن، برای کشتن او تیراندازی کنی و دیگر این که به هر وسیله‌ای که ممکن است دشمن را غافلگیر نمایی.

۷. رخنه دشمن به مواضع پدافندی و محاصره، از اموری است که در میدان نبرد محتمل است؛ اما این بدان معنی نیست که نبرد پایان گرفته، بلکه شکستن حلقه محاصره و باز کردن جاده‌های تدارکاتی، به صبر و مقاومت شما بستگی داشته و این امر به محض دیدن نیروهای احتیاط که در طی ۲۴ ساعت به شما می‌پیوندند، صورت خواهد گرفت.

۸. به محض این که دشمن به بعضی از مناطق پدافندی رخنه و نفوذ کرد، ناگزیر خسارت‌هایی به بعضی از یگان‌ها در نبردهای شرق کارون، بستان و منطقه شوش و دزفول وارد شد که حالتی از هیجان و اضطراب بین نیروها حکم فرما شد؛ می‌بایست این حالت تکرار نشود و به هیچ عنوان قابل قبول نیست.

۹. دفاع از مواضع مستحکم خودی و انهدام دشمن در آن، موجب تسلیم او خواهد شد و جنگیدن مطلوب در مواضع پدافندی، وظیفه‌ای در راستای حمایت و پشتیبانی از میهن و امت است.

۱۰. دشمنان به جنجال تبلیغاتی پناه برده‌اند تا به منظور کاستن از میزان پیروزی‌های ما، حقایق را وارونه جلوه دهند و به عنوان مثال از روش مبالغه‌گویی در مورد قدرت دشمن، ماشین و جوامع بشری استفاده می‌کند. این مسائل صحیح نبوده و لازم است که در مقابل ستون پنجم دشمن که سعی دارد مسائل را بزرگ و مبالغه‌آمیز جلوه داده تا در روحیات ما تأثیر بگذارد، هوشیاری و دقت داشته باشیم.

■ اسناد عراقی حین عملیات بیت المقدس

با تمام پیش بینی ها و رجز خوانی ها، نیروهای رزمنده ایرانی در ۱۰ اردیبهشت ۱۳۶۱، عملیات بیت المقدس را با هدف آزادسازی خرمشهر آغاز کردند و در سه هفته توانستند تمام خطوط دشمن را بر هم ریخته و آنها را از شهر بیرون بیرون بریزند. خرمشهر آزاد شد و به دامن وطن بازگشت. مجموعه اسناد زیر نشان دهنده میزان آگاهی و اقدامات نیروهای عراقی از صحنه نبرد و اقدامات و عملیات نیروهای رزمنده ایرانی است. در این مجموعه سعی می شود صحنه نبرد از منظر نیروها و به روایت اسناد عراقی توصیف شود. یکی از فرماندهان عراقی از لشکر ۳ سپاه سوم پس از اسارت به دست رزمندگان ایرانی، اقدام به تجزیه و تحلیل عملیات بیت المقدس کرده است. او ضمن تشریح آمادگی ها و پیش بینی عراق از قصد حمله ایرانی ها، طرح پدافندی و تقویت خرمشهر، آرایش و گسترش یگان های عراقی در منطقه عملیاتی، و شرح پیشروی نیروهای رزمنده با فلش اصلی عبور از کارون می گوید:

«فرمانده کل نیروهای مسلح و سپاه سوم، بلافاصله به تجزیه و تحلیل اهداف عملیات ایرانی ها پرداختند و به توافق رسیدند که:

- ۱- هدف اول آنها عبور از کارون و رسیدن به جاده اهواز خرمشهر است که هم زمان می خواهند به شکستن مواضع لشکرهای ۵ و ۶ اقدام کنند و سپس به سوی جعفر و پل نشوه پیشروی نمایند.
- ۲- ستونی که موفق به عبور از کارون شده می خواهد به سمت شلمچه و پل های شط العرب پیشروی کند و پس از محاصره سپاه تمام نیروهای آن را به اسارت درآورد.
- ۳- در این صورت یگان های مستقر در خرمشهر نیز محاصره و به اسارت درمی آیند و شهر بدون هیچ درگیری آزاد شود».

این فرمانده عراقی بعد از شرح و بسط حملات ایران و مقابله عراقی ها در مراحل مختلف و شکست های پی در پی آنان^۶ در مراحل اول و دوم علمیات؛ تصمیمات اتخاذ شده فرماندهی ارتش عراق را به شرح زیر اعلام می کند:

- عقب کشیدن لشکر ۶ زرهی از محور نشوه به عراق و تخلیه و انهدام شهر هویزه؛

۱۱. مسأله، مسأله سلاح و کثرت تجهیزات نیست، بلکه مسأله اراده و قوت دستی است که سلاح را به دست می گیرد. بنابراین باید دست های ما از دشمن قوی تر باشد.

۱۲. اطمینان اқشار ملت ما به ارتش شجاع عراق در دفع خطرات و مقابله با شرارت ها، اطمینان بزرگی است و خدا با شماست.

۱۳. استقامت، صبر و پایداری، همراه با قدرت برتر و ایمان به اصول، ضرورتی اصلی بوده و برای کمک به نیروها و شکست متجاوز در جبهه های نبرد لازم است.

۱۴. توان و قابلیت رزمنده عراقی از نظر جسمی و روانی بر نیروهای دشمن که به مزدوران شبیه هستند، تفوق و برتری دارد.

۱۵. شکست و خواری، همیشه برای دشمن فارسی نژادپرست است. همان طور که این شکست فوری در تدابیر و آمادگی و بسیج دشمن در دست نیروهای مسلح ماست و دشمن فقط هزاران کشته برای مقابله کردن خود می دهد و سود دیگری برایش نخواهد داشت.

۱۶. دشمن فارسی در گذشته و حال، جز کینه و خواری و جرم چیزی ندارد؛ اما ما فرزندان بزرگوار عراقیم. میادین نبرد، ما را به شاهکارهای جاویدان گواهی می دهند و تاریخ کشور ما پر از سرفرازی در راه دفاع از شرف و سیادت و آینده شکوفا است و ما حاملین این رسالت و فرزندان ائمه طاهرين هستیم و ما در اوج نبرد و شدت درگیری، مرد جنگیم.

۱۷. در دیار ما، نصیحت عرب به فرزند رزمنده اش که از کوتاهی شمشیرش شکایت کرد، این بود که «یک گام جلوتر بگذار». این فریاد، هر روز در ما تجدید می شود و همگی شعار می دهیم که: «هزار گام جلوتر بگذار» و با همت و تصمیم قاطع با همه دشمنان می جنگیم، چون شرافت و پاکدامنی جز با ریختن خون پابرجا نمی ماند.

۱۸. دشمن فارسی اخیراً طمع و خودکامگی خود را افزایش داده و بر این تصور باطل تأکید می کند که ارتش عراق ضعیف است، لذا لازم است دشمن تأدیب شده و به او فهمانده شود که ما قدرتمند هستیم و در نهایت ناچاراً به حقوق ما در ابعاد آزار کودکان و خانه هایمان اعتراف کند. و ای رزمندگان، این امر بستگی به مردانگی و غیرت شما دارد و به اذن خدا پیروزی از آن ماست.

پیشروی کنند. ضمناً آنها در روز بعد با تسلط بر نهر عرایض و پل نو و نیز چیرگی بر گردان ۱۰ در پادگان دژ و به اسارت در آوردن فرمانده آن، حلقه محاصره عراقی ها در خرمشهر را کامل کردند. از این پس، یگان های لشکر ۱۱ به دستور فرمانده آن، عقب نشینی به سمت خرمشهر را آغاز کردند. سرهنگ احمد زیدان با دستپاچگی در جستجوی راهی برای عبور نیروها از روی شط العرب بود که روی مین رفته و کشته شد. پس از کشته شدن وی سرهنگ ستاد خمیس مخیلف به جای او منصوب شد.^۹

در صبحگاه سوم خرداد، لشکر ۷ از منطقه شلمچه به پاتک اقدام کرد و از نیروهای محاصره شده نیز درخواست شد برای شکستن محاصره [از داخل خرمشهر] حمله کنند، لیکن این پاتک نامنظم با ناکامی و تلفات زیاد مواجه گردید. در این هنگام فرماندهی ارتش عراق سرتیپ ستاد سعید محمد فتحی را از فرماندهی لشکر ۱۱ برکنار و هدایت عملیات را به سرلشکر قدوری الدوری، دبیر فرماندهی کل نیروهای مسلح، واگذار کرد. وی از نیروهای محاصره شده درخواست مقاومت نمود و وعده پیوستن نیروهای کمکی را داد. «اما هزاران تن از سربازان عراقی از جمله فرماندهان تیپ و گردان ها با ترس و اضطراب در کنار قرارگاه نیروهای کماندوی تجمع کرده بودند»، که در همین حال، آتش توپخانه ایرانی هاده هانفر را کشته و زخمی کرد و در ساعت ۱۸ این روز نیروهای ایرانی اداره بندر را به تصرف خود در آوردند و هزاران تن از محاصره شدگان را اسیر کردند و به این ترتیب شهر به تصرف آنها درآمد.»

این فرمانده عراقی در پایان به جمع بندی اشتباهات تاکتیکی ایران و عراق پرداخته، اشتباهات نیروهای ایرانی را چنین بیان می کند:

- از دست دادن فرصت های به دست آمده در جریان عملیات، که به طور نمونه در روز ۶۷/۲/۱۹ می توانستند به سوی خرمشهر و شلمچه پیشروی کرده و بیشتر یگان های سپاه سوم را محاصره کنند.

- رعایت نکردن حفظ دور تک، بعد از وارد آوردن خسارات فراوان به عراقی ها، که باید از ضعف و دستپاچگی فرماندهان و نیروهای عراقی استفاده می کردند.

- تردید در اتخاذ تصمیمات متهورانه و قاطع؛ زیرا در شرایطی

- عقب کشیدن لشکر ۵ به شلمچه؛

- انتقال لشکر ۹ به منطقه کتیبان؛

- آمادگی لشکرهای فوق برای مقابله با تعرض های احتمالی ایران به پل های شط العرب؛ و
- اصلاح مواضع پدافندی در منطقه خرمشهر و افزایش نیروهای آن.

وی ادامه می دهد که: «تنها هدف فرماندهی نیروهای مسلح عراق، حفظ و نگهداری خرمشهر به هر قیمت بود، به طوری که در این مورد رهنمودهایی از شخص صدام صادر شد و او معاون خود عزت ابراهیم الدوری و بعضی از اعضای فرماندهی کشوری را برای بررسی وضعیت نبرد آینده خرمشهر به سپاه سوم اعزام کرد که چون امکان محاصره نیروهای عراقی در داخل خرمشهر وجود داشت، بهترین روش، مقابله با وضعیت موجود تشخیص داده شد و هیچ کس هم جرأت دادن پیشنهاد عقب کشیدن نیروها در شهر را نداشت.»

او سپس تصمیمات فرماندهی ارتش عراق برای طرح دفاعی جدید از خرمشهر را چنین اعلام می کند:
- مسئولیت اداره عملیات بر عهده لشکر ۱۱ پیاده قرار داده شد.

- سرهنگ احمد زیدان، فرمانده تیپ ۱۱۳، فرماندهی واحدهای لشکر مستقر در خرمشهر را عهده دار شد.

- تیپ ۳۳ نیروی مخصوص، مامور مقابله با رخنه های احتمالی رزمندگان ایرانی شد.

- شهر به وسیله نیروهای بیشتری تقویت شد.

- سمت و سوی پدافند یگان ها از کارون به سمت اهواز قرار داده شد.

- مهمات به مقدار زیاد ذخیره شد.

- واحدهای توپخانه تقویت شدند.

ضمناً میادین مین و سیم های خاردار تقویت شد. نگهبانی ها شدیدتر گردید و گروه های اعدام با سرپرستی ۹ سرهنگ شکل گرفت.^۸

این فرمانده عراقی، آن گاه به تشریح سومین مرحله از حمله نیروهای ایرانی در ۶۷/۳/۱ می پردازد و می گوید: «نیروهای ایرانی توانستند به آسانی خطوط عراقی ها را شکسته و به سرعت به جاده خرمشهر - بصره برسند و علیرغم تلاش های دفاعی لشکر ۱۱، به سمت شط العرب

که وضعیت نظامی از دست فرماندهی عراق خارج شده بود، نیروهای ایرانی می‌توانستند از آن شرایط استفاده کنند.

- نداشتن نیروهای تقویتی به منظور وارد عمل کردن آنها توسط فرماندهی نیروهای ایران.
- ضعف حفاظت اطلاعات در مورد تمرکز نیروها و لو رفتن طرح‌ها، و ضرورت کنترل بیشتر بر یگان‌ها و تردد افراد و خودروها در جبهه.

وی همچنین، نقاط مثبت نیروهای ایرانی را به شرح زیر برمی‌شمارد:

- بالا بودن روحیه نیروی ایرانی‌ها،

- انسجام بسیار خوب طرح عملیات، از جمله در حمله به خرمشهر، نهر عریض را مد نظر قرار دادند و قبل از پل شط العرب، نیروهای عراقی را در محاصره گرفته و آنان را از استفاده از پل محروم کردند.

- مقاومت و پایداری نیروهای ایرانی که باعث شکست تمامی اقدامات عراقی‌ها می‌شد.

او اشتباهات تاکتیکی عراق را نیز چنین تشریح می‌کند:
- عراقی‌ها می‌توانستند به نیروهای ایرانی فرصت پیشروی به داخل خاک عراق را داده و بالشرک‌های ۵ و ۶ آنان را محاصره و دور بزنند، اما دستپاچگی فرماندهی عراق مانع از اجرای این تصمیم شد.^{۱۲}

- فرماندهان جرأت کافی برای اتخاذ تصمیمات متهورانه را نداشتند.^{۱۳}

- اغلب تصمیمات، بدون محاسبه و دور از واقعیت صحنه نبرد بود.

- عراق می‌توانست نیروهای خود را در خرمشهر به مرز کشیده و آنها را از مشکلی که اتفاق افتاد رها سازد.

- عراق می‌توانست بالشرک‌های ۵، ۶ و ۹ به نیروهای عبور کننده ایران پاتک کرده و موجب شکست آنان شود.

- پائین بودن روحیه عراقی‌ها و عدم تمایل اکثر نظامیان به جنگ با نیروهای ایرانی.^{۱۴}

■ اسناد عراقی پس از عملیات بیت المقدس

اسناد عراقی مربوط به دوره پس از حمله و پیروزی ایران در عملیات بیت المقدس نیز در شناخت برداشت‌ها و اقدامات عراق قابل تامل است. حاکمان و فرماندهان عراقی پیش از عملیات، تمام ظرفیت تبلیغاتی خود را بر محور توانایی‌ها و قابلیت‌های حکومت و ارتش عراق متمرکز کرده بودند. پس از شکست سنگین و پرهزینه، قوای عراقی با دادن حدود ۲۰ هزار اسیر، سیاست فرار به جلو را برگزیدند. لذا دستگاه تبلیغاتی عراق فاز جدید تبلیغاتی را آغاز کرد و صدام نیز در سی‌ام خرداد به سخنرانی و اعلام مواضع پرداخت. رئیس‌جمهور عراق که در آغاز جنگ رسالت خود را دفاع از عربیت و نبرد عراقی‌ها به نمایندگی از جانب ملت عرب قلمداد می‌کرد؛ در این زمان، در وضعیت دوگانه تهدید ورود نیروهای ایرانی به خاک عراق و مواجهه با ابهامات داخلی و خارجی، موضعی دوپهلوی اتخاذ کرده و می‌گوید: «جنگ مادر خاک ایران یک جنگ ناسیونالیستی نبوده بلکه در جهت استقلال عراق، آرمان ملت عرب، تصفیه جاسوسان منطقه (سوریه) و نابودی گزینه جنگ طلبی (ایران) بود.»

وی سپس از موضع صلح طلبی ادعایی، اعلام می‌کند که: «ما به دلیل حمله صهیونیست‌ها به جنوب لبنان و درخواست هیئت صلح کنفرانس اسلامی مبنی بر توقف

در ادامه به گزیده اسناد مورد نظر اشاره می شود:
 موضوع: عملیات بیت المقدس
 شماره سری: ۱۴۳۶۹۴
 فرستنده: ط.ع قرارگاه کربلا شماره:
 گیرنده: اظهارات یکی از فرمانده اسیران عراقی از لشکر ۳
 سپاه سوم

عملیات بیت المقدس

۱) آمادگی عراق

پس از عملیات پیروزمند فتح المبین در منطقه شوش و دزفول، عراق متحمل شکست نظامی بزرگی گردید، لذا به فکر حمله آینده و قریب الوقوع نیروهای ایران در جنوب و منطقه اهواز و خرمشهر افتاد و اقدامات سریع و گسترده ای را به منظور تمرکز و بسیج نیرو و نیز تهیه طرح های پدافندی انجام داد تا حمله نیروهای ایرانی را به شکست کشانده و انتقام عملیات فتح المبین را بگیرد. اطلاعات موجود نزد فرماندهی عراق و عکس های هوایی، فعالیت های شناسایی گروه های گشتی، هلی کوپترها، استراق سمع و افسران اطلاعاتی که مامور به شناسایی نیروهای ایران بودند حاکی از آن بود که آنها قصد انجام عملیات عبور از رود کارون در منطقه پل هالوب و منطقه کوت العبید (طاهری) را دارند.

۲) پیش بینی عراق از حمله نیروهای ایران

عراق طرح تک نیروهای ایران را به شرح زیر پیش بینی کرده بود:
الف. تک و عبور از رود کارون با تلاش اصلی در منطقه کوت العبید و پل هالوب و پیشروی به سمت جاده اهواز خرمشهر و انهدام نیروی مستقر در غرب کارون.
ب. حمله با تلاش فرعی به منطقه اهواز از محور پادگان حمید (منطقه لشکر ۵).
ج. حمله با تلاش فرعی دیگر در منطقه هویزه (منطقه لشکر ۶).
د. بعد از کسب موفقیت در این عملیات، عبور از منطقه کوت شیخ به سمت خرمشهر انجام می گیرد.

جنگ، پاسخ مثبت داده و خواستار آتش بس و عقب نشینی شده ایم اما ایران بار دین در خواست به جنگ ادامه می دهد.^{۱۵} صدام برای تحت فشار قرار دادن ایران به پذیرش آتش بس، از موضع ضدصهیونیستی، جمهوری اسلامی و برخی عرب ها (سوریه) را به همدستی با اسرائیل در حمله به لبنان متهم می کند و می گوید: «این خواست ایران است که با درگیر نگه داشتن عراق در جنگ، نقشه های اسرائیل را جامه عمل بپوشاند.»

اما از آنجا که صلح طلبی صدام با اشغال بخشی از سرزمین ایران در تعارض بود و ادعاهای آن را در نزد سایر ملت ها بی اعتبار می ساخت، وی پس از شکست سنگین در عملیات بیت المقدس در صدد برآمد تا ضمن رفع آن مشکل و توجیه شکست های خود از آن در جهت منافع خود بهره برداری کند. وی برای توجیه شکست ارتش عراق در خرمشهر دلیل دیگری اعلام می کند و می گوید: «یکی از بهانه هایی که حامیان کشور ایران و با کشورهایی که در کمک به ما تردید داشتند این بود که عراق به قسمت هایی از خاک ایران تجاوز کرده است.» وی در ادامه به بیانیه شورای انقلاب عراق اشاره می کند و اظهار می دارد: «طی ۱۰ روز نیروهای مان را از خاک ایران بیرون خواهیم کشید تا بهانه های ایران را از دست آن بگیریم. این بیانیه، تصمیم بزرگی در ایجاد رابطه بین نیروهای خیرخواه ایرانی است که با جنگ رژیم خمینی علیه عراق مخالفت کردند.» به هر حال، صدام در حالی که جمهوری اسلامی را در احقاق حق خود مصمم می بیند، اظهار می کند: «ای مردم رزمنده عراق و ملت عرب، آنچه را که باید در نظر داشته باشیم و مورد توجه قرار دهیم، این است که رژیم ایران یک رژیم توسعه طلب و متجاوز است که باید منتظر و متوقع باشیم که ایران وارد خاک ما شود و نیروهای ما در مرز باید بدانند که کوچک ترین عقب نشینی باعث ورود نیروهای دشمن به خاک عزیز عراق می باشد.»

به این ترتیب صدام تلاش می کند با تحلیل و توجیه وضعیت آینده جنگ، زمینه سازی های لازم را از جنبه داخلی و خارجی فراهم کرده، خود و حکومتش را از انفعال خارج سازد.

۳) طرح پدافندی عراق

فرماندهی نیروهای مسلح دستور تقویت نیروهای خرمشهر را صادر کرد و به دنبال این دستور، یگان‌هایی از سپاه یکم در شمال و سپاه دوم در منطقه میانی و نیز سپاه چهارم، به زیر امر سپاه سوم که مسئولیت منطقه جنوبی را دارند درآمدند. همچنین صدام مشخصاً دستوراتی به این مضمون صادر نمود (دفاع از خرمشهر همانند دفاع از بغداد و بصره بوده و خرمشهر تکیه گاه بصره بشمار می‌رود)، لذا باید پیروزی در نبرد آینده را به هر قیمتی به دست آورد و نیروهای ایرانی را منهدم نمود. و همچنین فرماندهان به کلیه نیروها تأکید کردند که این آخرین نبرد است و باید در این عملیات مقاومت نمایند تا جنگ پایان پذیرد.

انهدام نیروهای ایران در عملیات عبور از رود کارون را به عهده داشت؛ لذا لشکر ۱۰ از رهی (منهای تیپ ۱۷ زرهی) به اضافه تیپ ۲۴ مکانیزه، در احتیاط این لشکر قرار داده شدند.

ز. تیپ ۲۳ پیاده لشکر ۸ با واحدهای پیاده مستقر در شلمچه، به عنوان احتیاط خرمشهر، زیر امر لشکر ۱۱ قرار گرفتند.

ح. لشکر ۷ پیاده به عنوان احتیاط عمومی سپاه، زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

ط. بعد از عبور نیروهای ایرانی، تیپ ۳۲ نیرو مخصوص زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

ی. تیپ ۱۰ از رهی نیز زیر امر سپاه سوم قرار گرفت.

۵) جزئیات گسترش یگان‌ها قبل از ۱۳۶۱/۳/۹**لشکر ۱۱ پیاده:**

الف. تیپ ۱۱۳ از رود کارون در منطقه نزدیک مصب رود در شط العرب تا پل خرمشهر پدافند می‌نمود.

ب. تیپ ۲۲ پیاده از پل خرمشهر تا کارخانه روغن سازی.

ج. گردان ۸ دفاع واجبات از کارخانه روغن سازی تا تقاطع سیل بند دژ با رود کارون.

د. تیپ ۴۴ پیاده از سیل بند دژ تا منطقه نزدیک روستای گصبه بر رود کارون.

ه. تیپ ۴۸ پیاده از روستای گصبه و امتداد سیل بند جاده اهواز - خرمشهر تا رود کارون (راهی که عراق عملیات عبور از رود کارون را از آنجا انجام داد).

و. نیروهای کماندویی از مصب رود کارون در شط العرب در امتداد بندر خرمشهر، در کناره شط العرب پدافند نموده تا نیروهای ایرانی، عملیات سریع و غافلگیرانه‌ای را برای به دست آوردن جاپا و اشغال بندر انجام ندهند.

ز. واحدهایی از پلیس و ارتش خلقی در داخل شهر پدافند می‌نمودند.

ح. تیپ گارد مرزی و ارتش خلقی از سیل بند (جاده تا تدارکاتی) پدافند می‌نمودند.

ط. تیپ ۳۳ نیروی مخصوص در منطقه پل نو مستقر، و احتیاط منطقه خرمشهر بود.

ی. تیپ ۲۳ پیاده، احتیاط لشکر در شلمچه بود.

آرایش یگان‌های فوق به منظور جلوگیری از احتمال عبور از رود کارون و نفوذ به داخل شهر اتخاذ گردیده بود

۴) گسترش نیروهای عراق

الف. لشکر ۱۱ پیاده از شهر خرمشهر تا روستای گصبه واقع بر رود کارون (داخل)، پدافند می‌نمود.

ب. لشکر ۳ زرهی در غرب جاده اهواز خرمشهر جلوی منطقه احتمالی عبور نیروهای ایران، به دلیل تحرکی که داشت؛ یگان‌های زرهی، مکانیزه و پیاده را زیر امر او قرار داده بودند. این یگان‌ها مواضع تأخیری پراکنده‌ای در غرب رود کارون و جلوی منطقه احتمالی عبور در کوت عبید و پل هالوب و در فاصله تقریبی ۵۱۰ کیلومتری منطقه احتمالی عبور ایجاد کردند تا لشکر ۳ زرهی وارد عمل گردد.

ج. لشکر ۵ مکانیزه از منطقه اهواز در محل زیر آب برده شده طاهری و پادگان حمید و ساختمان‌های مسکونی پدافند نموده و واحدهای پیاده به منظور تقویت لشکر، زیر امر او قرار داده شدند.

د. لشکر ۶ زرهی در هویزه تا هور الهویزه پدافند می‌نمود که چند تیپ پیاده به او مامور و در خط پدافندی اول مستقر شدند تا نیروی زرهی آزاد گشته و به عنوان نیروی احتیاط جهت پاتک درآید.

ه. لشکر ۹ زرهی مستقر در جفیر به عنوان احتیاط عمومی لشکر ۵ مکانیزه و لشکر عز رهی جهت انهدام و مقابله با هرگونه رخنه در مواضع دولشکر یاد شده تعیین گردید. و به دلیل این که لشکر ۳ زرهی ماموریت حساس و مهم،

و همچنین به منظور مقابله با هلی برد نیروهای ایرانی در مناطق احتمالی، به کاشتن مین و نصب ستون های آهنی اقدام کردند.

لشکر ۳ زرهی:

الف. تیپ ۶ زرهی در غرب جاده اهواز خرمشهر؛
ب. تیپ ۸ مکانیزه در غرب جاده اهواز خرمشهر (شمال تیپ ۶ زرهی)؛
ج. تیپ ۱۲ زرهی میان دو تیپ فوق الذکر؛

د. تیپ ۵۵ به صورت واحدهای پراکنده و انجام عملیات

تأخیری، در ۵۱۰ کیلومتری غرب رود کارون (میان رود و جاده اهواز - خرمشهر) جلوی یگان های لشکر ۳ زرهی مستقر بود.

ه. تیپ ۴۱۷ نیز به صورت واحدهای پراکنده، در منطقه میان جاده اهواز خرمشهر و رود کارون در جلوی یگان های لشکر ۳ پدافند می نمود. و واحدهایی از تیپ ۵۳ نیز در منطقه یاد شده حضور داشتند.

ز. واحدهای تأخیری دیگری متشکل از نیروهای جمع آوری شده بود که هر نیرو از یک گروهان شناسایی و یک گروهان کماندویی تشکیل می شد (گروهان های شناسایی از گردان شناسایی صلاح الدین، لشکر ۳ و گردان شناسایی حطین لشکر ۱۱ بودند) با توجه به این که قرارگاه گردان حطین در مقر یکی از نیروها قرار داشت.

نام این نیروها بشرح زیر است:

اول. نیروی صقر قریش؛

دوم. نیروی عباس؛

سوم. نیروی ترکی؛ و

چهارم. نیروهای دیگر.

ح. کلیه نیروهای تأخیری زیر امر سرتیپ ستاد نزه الرزو، فرمانده تیپ ۵۵ زرهی، بودند و او فرماندهی نیروها را به عهده داشت.

لشکر ۵ مکانیزه:

یگان های لبه جلویی منطقه لشکر ۵ مکانیزه، از تیپ های پیاده تشکیل شده بود که در منطقه زیر آب رفته از شمال طاهری تا خطوط حد، با لشکر ۶ زرهی استقرار داشتند. تیپ ۲۶ زرهی، احتیاط لشکر و در عقب مستقر بود.

لشکر ۶ زرهی:

لبه جلویی پدافندی لشکر در منطقه هویزه از تیپ های پیاده تشکیل شده بود که این تیپ ها به منظور پاتک و مقابله با هر گونه رخنه ای، در احتیاط قرار گرفتند. (تیپ ۳۰ زرهی و تیپ ۱۶ زرهی پشت تیپ های پیاده مستقر بودند.)

لشکر ۹ زرهی:

سپاه، این لشکر را در منطقه مرکزی، پشت لشکر ۵ مکانیزه و لشکر ۶ زرهی، به عنوان نیروی پاتک کننده در منطقه استحفاظی لشکر ۵ مکانیزه و لشکر ۶ زرهی قرارداد تا با هر رخنه ای که در منطقه این دو لشکر انجام می گیرد مقابله و آن را منهدم کند مواضع سقوط کرده را بازپس گیرد.

لشکر ۷ پیاده:

این لشکر، احتیاط عمومی سپاه سوم و در منطقه بصره مستقر بود. تیپ ۳۲ نیرو مخصوص به سپاه سوم مامور گردید. تعدادی از قاطع های جیش الشعبی به واحدهای مستقر در جبهه مامور شدند.

دوم. ستونی که موفق به عبور از کارون شده به سمت شلمچه و پل های شط العرب پیشروی نموده و سپاه را محاصره و تمام نیروهای او را به اسارت در آورد.

سوم. در این صورت یگان های مستقر در خرمشهر نیز محاصره و به اسارت درمی آمدند و بدون هیچ گونه درگیری، شهر آزاد می گردید.

عراق اعلام کرد حملات نیروهای ایرانی در منطقه لشکر ۵ و لشکر ۶ را سد کرده، اما نیروهای ایران هم چنان بر این مناطق فشار وارد کردند تا یگان های عراق را تثبیت و فریب داده و ستون عبور کننده از رود کارون بتواند عملیات را در منطقه خود گسترش دهد.

بعد از این که لشکر توانست ماموریت را اجرا و نیروهای ایران را منهدم نماید، قرارگاه لشکر ۳ زرهی به یگان های خود دستور داد تا حمله سریعی انجام داده و نیروهای دشمن را محاصره و سرپل ها را به دست گیرند. تیپ های ۶ زرهی، ۱۲ زرهی و ۸ پیاده مکانیزه در روز ۶/۷/۸۰ به منظور باز پس گیری جاده و انهدام نیروهای ایران حمله خود را آغاز نمودند ولی متحمل خسارات زیادی شدند و نتوانستند جاده اهواز خرمشهر را بازپس گیرند. نیروهای ایران در آغاز حمله توانستند به جاده رسیده و کلیه نیروهای عراقی را به غرب کارون رانده و بسیاری از نیروهای واحدهای تأخیری را به اسارت در آورند. همچنین افراد زیادی در منطقه لشکر ۵ مکانیزه و لشکر ۶ زرهی اسیر شدند که حدود ۴۰۰۰ سرباز و تعداد زیادی افسر تخمین زده می شوند.

لشکر ۳ زرهی به منظور راندن نیروهای ایران، از جاده اهواز خرمشهر به حملات خود ادامه داد و توسط واحدهای پیاده نیز تقویت شد، لیکن تلاش مداوم آن بی اثر بود.

سرتیپ ستاد جواد اسعد شیتنه، فرمانده لشکر ۳ زرهی، احتمالاً در روز ۶/۷/۸۳ برکنار و سرتیپ ستاد طالع الدوری به جای وی انتخاب گردید، همچنین تیپ ۱۷ زرهی و تیپ ۲۴ مکانیزه و واحدهای پیاده و گروهان های کماندو به منظور انجام پاتک دیگری علیه نیروهای عبور کننده، زیر امر این لشکر درآمدند.

نیروهای ایران به منظور حفاظت جناح چپ خود (جناح چپ نیروهای عبور کننده از کارون) از حملات

به منظور مستحکم کردن مواضع پدافندی، بر ایجاد کانال های ارتباطی و افزایش میادین مین و سیم خاردار تأکید شد. هم چنین به کلیه یگان ها دستور داده شد به منظور جلوگیری از غافل گیری، هوشیاری و آمادگی خود را حفظ نمایند. نیروهایی که مامور پاتک می باشند می بایست در کلیه مناطق لشکر به طور مداوم به منظور انجام موفقیت آمیز ماموریت محوله، تمرین نمایند.

۶) شروع عملیات بیت المقدس از سوی نیروهای ایران

در نخستین لحظات روز ۶/۷/۸۰، نیروهای ایران حمله ای که انتظار آن می رفت از ۳ محور زیر بر سپاه سوم انجام دادند:

الف. نیروهای ایران با تلاش اصلی از منطقه طاهری، عبور از رود کارون، نیروهای تأخیری را پشت سر گذاشته و نتوانستند به جاده اهواز خرمشهر برسند.

ب. حمله با تلاش فرعی به جبهه لشکر ۵ مکانیزه در منطقه اهواز، که نیروهای ایران نتوانستند مواضع جلویی این منطقه را منهدم ساخته ولی به دلیل مقاومت شدید، نتوانستند به عمق مواضع رخنه نمایند.

ج. حمله با تلاش فرعی به جبهه لشکر ۶ زرهی در منطقه هویزه، که نیروهای ایران در این منطقه نیز نتوانستند به عمق مواضع رخنه کنند و فقط توانستند نیروهای خط مقدم را عقب برانند.

۷) عکس العمل عراق (فرماندهی سپاه سوم)

الف. به لشکر ۳ زرهی دستور داده شد تا طبق طرح از پیش تعیین شده، نیروهایی را که موفق به عبور شده اند محاصره و منهدم نماید.

ب. تجزیه و تحلیل سریع طرح و اهداف عملیات نیروهای ایران.

ج. فرماندهی کل نیروهای مسلح و سپاه سوم به توافق رسیدند که اهداف ایران از این عملیات به شرح زیر است: اول. عبور از رود کارون و رسیدن به جاده اهواز خرمشهر (به عنوان مرحله اول) که هم زمان با این عملیات، مواضع لشکر ۵ و لشکر ۶ را شکسته و به سوی جفیر و سپس پل نشوه پیشروی نمایند.

مامور بودند) درگیر شده و اغلب آنان را، از جمله سرهنگ ستاد محمد رشید، فرمانده تیپ ۲۴ مکانیزه، کشته و تعداد زیادی را نیز از جمله سرهنگ دوم ستاد، افسر ارشد تیپ (که خود را تسلیم کرد) را به اسارت در آوردند؛ و بقیه نیروها به سمت منطقه شلمچه عراق گریختند. همچنین تیپ ۱۷ زرهی منهدم گردید به طوری که از دو گردان تانک این تیپ، فقط ۱۷ دستگاه تانک باقی ماند و بقیه به سوی منطقه لشکر ۹ زرهی فرار کردند.

گردان ۹ تیپ ۳۳ نیروی مخصوص (قرارگاه این گردان در خرمشهر بود)، به محض بازگشت از ماموریت تک به جاده که متحمل خساراتی شده بود ماموریت یافت که قرارگاه تیپ ۱۷ زرهی را که به دست نیروهای ایران سقوط کرده بود، بازپس گیرد. به دلیل عدم آشنایی گردان به محل این قرارگاه، یک افسر با درجه ستوان یکم (افسر رابط) به عنوان راهنما فرستاده شد. گردان در حرکت به سمت مرزهای بین المللی از نزدیک قرارگاه تاکتیکی تیپ ۶ زرهی که قرارگاه تیپ ۳۳ نیروی مخصوص نیز بود، گذشت و کمی آن طرف تر، نیروهای ایران با تیپ ۱۷ زرهی درگیر بودند. افراد این گردان سوار بر (روی) تانک های گروهان زیر امر خود به حرکت ادامه دادند، در سپیده دوم ۶۷/۲/۱۹ گردان به خاکریز مرزی رسید و در امتداد آن به سمت پاسگاه زید حرکت کرد. در این حال، شعله های آتش و خودروهای منهدم شده و آتش سلاح های سبک که به سوی این گردان شلیک می شد را مشاهده نمودیم؛ بلافاصله به گردان دستور داده شد تا از روی تانک ها پیاده در سرتاسر خاکریز مرزی گسترش یابند و یک دسته نیروی مخصوص به منظور شناسایی وضعیت به جلو اعزام گردید. گردان یک گروه به تعداد تقریبی ۴۰ نفر از نیروهای ایران را در فاصله ۱۵۰-۱۰۰ متری خاکریز مشاهده نمود و نیروهای ایران پس از آگاهی از تعداد نیروهای عراقی، ۸ اسیر عراقی را آزاد و عقب نشینی کردند. پس از رسیدن این ۸ نفر معلوم شد که آنها از تیپ ۸ مکانیزه لشکر ۳ زرهی می باشند و افسری که در میان آنها بود اظهار داشت که بعد از انهدام واحد خود، شبانه به اسارت درآمده است.

در هنگام استقرار گردان ۹ نیروی مخصوص در نزدیک خاکریز مرزی، تماس بی سیمی با قرارگاه تیپ ۳۳

نیروهای عراقی مستقر در منطقه خرمشهر، به احداث یک خاکریز از رود کارون تا جاده اقدام نمودند، (البته فکر کنم این خاکریز مقطع بود، نه پیوسته). فرماندهی سپاه سوم قصد داشت از سیل بند اصلی (که عراق در اول جنگ و به منظور عبور از رود کارون استفاده نمود) با نیروهای زرهی، مکانیزه و نیروی مخصوص حمله ای را انجام دهد ولی به دلایلی که نمی دانم، از این طرح صرف نظر کرد. ممکن است فرماندهی کل نمی خواست وضعیت نیروهای مستقر در منطقه خرمشهر به هم بریزد. البته این نظر شخصی من است.

نیروهای عراقی توسط لشکر ۳ زرهی و تیپ ۱۰ زرهی در مورخه ۶۷/۲/۱۵ تک نمودند (تیپ ۱۷ زرهی و تیپ ۲۴ مکانیزه، احتیاط لشکر بودند) و علیرغم پشتیبانی هوایی و آتش شدید توپخانه با شکست مواجه شدند، که تیپ ۱۰ زرهی با تحمل خسارتی به مرزهای بین المللی در منطقه شلمچه عقب نشینی کرد و تیپ ۱۷ زرهی جایگزین او گردید. این حمله تا صبح مورخه ۶۷/۲/۱۷ ادامه داشت ولی هیچ موفقیتی حاصل نگردید.

در مورخه ۶۷/۲/۱۷ تیپ ۳۳ نیروی مخصوص، دستور حمله طولی (نه جبهه ای) به جاده با روش غیر معمول در عرف نظامی داده شد، تیپ نیز شب ۱۷ و ۶۷/۲/۱۸ با دو گردان به جاده تک نمود و گردان سوم نیز مانور احاطه ای را انجام داد (لازم به ذکر است منطقه مورد حمله، زائده ای از موضع پدافندی نیروهای ایران بود). گردان ۹ و گردان ۱۰ مامور شدند تا در منطقه محدودی از جاده تک مستقیم انجام دهند و گردان ۹ نیز نیروهای ایران را دور بزنند و راه تدارکات آنان را قطع کند، اما حمله با شکست مواجه و این تیپ، خساراتی را متحمل شد و سرهنگ دوم زید سلمان، فرمانده گردان ۱۰، مجروح و همراه بعضی از نیروها به اسارت درآمد. گردان ۹ و بقیه نیروهای تیپ در ساعت ۲۳:۰۰ روز ۶۷/۲/۱۸ به محل خود که قبل از عملیات مستقر بودند بازگشتند.

نیروهای ایران حمله گسترده خود را (مرحله دوم) در شب ۱۸ و ۶۷/۲/۱۹ از شکاف های موجود میان تیپ ۶ زرهی و تیپ ۱۲ زرهی آغاز کردند و طی عملیات سریعی توانستند جناح های دو تیپ را منهدم و به طور مستقیم با تیپ ۱۷ زرهی و تیپ ۲۴ مکانیزه (که به لشکر ۳ زرهی

قطع بود و بعدها معلوم شد که نیروهای ایران به قرارگاه مزبور و قرارگاه تاکتیکی تیپ ۶ زرهی حمله نموده بودند، (نیروهای تکاور ایران بعد از انهدام و به غنیمت درآوردن خودرو فرمانده تیپ ۳۳، دستگاه بی سیم و بعضی از نقشه‌ها، عقب نشینی کرده بودند). فرمانده تیپ اظهار داشت که: وی همراه با یک افسر ستاد توانست با سوار شدن بر یکی از تانک‌های تیپ ۶ زرهی خود را نجات دهد. گردان ۹ به دلیل عدم آشنایی کامل راهنما به

جاده منتهی به قرارگاه تیپ ۱۷، نتوانست خود را به این قرارگاه که در دست نیروهای ایران بود برساند لذا در خاکریز مرزی مستقر گردید و طی تماسی با گردان ۸ نیرو مخصوص، اعلام کرد به منظور بازپس گیری قرارگاه تیپ ۲۴ مکانیزه لشکر ۱۰، در حال حرکت به سوی این گردان می باشد که پس از رسیدن به خاکریز مرزی، در سمت راست آن گسترش یافت.

پس از آن؛ قرارگاه تیپ ۳۳ با استفاده از دستگاه بی سیم احتیاطی، از ما خواست که از فرکانس احتیاطی استفاده نماییم و وضعیت را به تیپ گزارش و تیپ نیز به نوبه خود لشکر را در جریان آن قرار داد و از لشکر دستور رسید که نیروها در مواضع خود مقاومت نمایند. با توجه به این که وضعیت تیپ ۳۳ برای لشکر نامشخص بود، با این گزارش (از تیپ ۳۳) لشکر در جریان اوضاع قرار گرفت، لذا به کلیه نیروها دستور داد تا در خاکریز مرزی مقاومت نمایند.

در ساعت ۱۲:۰۰ روز ۶۱۷/۲/۱۹، باقیمانده نیروهای منهدم شده تیپ ۱۷ زرهی و تیپ ۲۴ مکانیزه لشکر ۱۰ زرهی، پس از عقب نشینی از منطقه نبرد، نزدیک دریاچه مصنوعی شلمچه در خاکریز مرزی و سمت چپ گردان ۹ تیپ ۳۳ نیروی مخصوص، مستقر شدند. لشکر به تیپ ۳۳ دستور داد تا گردان ۹ نیروی مخصوص را احتیاط

تیپ‌های ۷ زرهی و ۲۴ مکانیزه قرار دهد و این گردان میان دو تیپ یاد شده (و کمی به سمت عقب) مستقر شود و خاکریز مرزی، خط پدافندی لشکر به حساب آمد.

نیروهای ایران با حمله به نیروهای عراقی، توانستند به مرزهای بین‌المللی رسیده و از غرب جاده اهواز - خرمشهر به سمت خرمشهر پیشروی نمایند به طوری که منطقه ممنوع بیش از یک کیلومتر نبود. نیروهای ایران توانستند در فاصله بسیار نزدیکی از سیل بند تدارکاتی، که عراق در اوایل جنگ برای تدارک نیروهای شرق کارون استفاده می نمود، برسند و همچنین موفق شدند پس از رسیدن به مناطق فوق‌الذکر، تیپ ۱۹ پیاده، بعضی از یگان‌های تیپ ۶ زرهی، بعضی از تانک‌های گردان تانک الطارق، تیپ ۳۰ زرهی، که در آن موقع احتیاط سپاه سوم بودند، را به عقب برانند.

۸) تجزیه و تحلیل وضعیت جبهه از سوی ارتش عراق

فرماندهی ارتش عراق با تجزیه و تحلیل وضعیت جبهه‌ها، تصمیمات نظامی سریعی را اتخاذ می‌کند. بعد از پیشروی خوب و موثر نیروهای ایران به سمت مرزهای بین‌المللی و راندن کلیه نیروهای عراقی و تمرکز بخش زیادی از نیروهای ایران در جناح چپ جاده اهواز -

دفاع از منطقه خرمشهر را به عهده داشت) قرار گیرد. به گردان ۸ نیز ماموریت‌هایی داده شد. در نیمه شب ۶۷/۱۲/۲۲ یک گروه از نیروهای ایران شبیخون سریعی را بر تیپ ۱۰ زرهی انجام دادند پس از زخمی شدن فرمانده تیپ و کشتن برخی دیگر و نیز انهدام چندین دستگاه تانک تی ۷۲ مراجعه نمودند. همچنین نیروهای ایران حمله سریعی را به پاسگاه کوت سواری انجام داده و توانستند ۴۲ نفر را کشته و چندین دستگاه خودرو را منهدم نمایند. گردان ۸ نیرو مخصوص، مامور بازپس‌گیری پاسگاه یاد شده گردید؛ اما به دلیل بازگشت نیروهای ایران، این پاسگاه بدون درگیری به تصرف گردان ۸ درآمد.

۹) طرح دفاعی عراق از شهر خرمشهر پس از عبور نیروهای ایران

تنها هدف فرماندهی نیروهای مسلح عراق، حفظ و نگهداری خرمشهر به هر قیمت ممکن بود؛ به طوری که در این مورد، رهنمودهایی از شخص صدام صادر گردید. وی عزت‌الدوری، معاون خود، و بعضی از اعضای فرماندهی کشوری را به منظور بررسی وضعیت و آگاهی از نظرات آنان در مورد نبرد آینده خرمشهر، به سپاه سوم اعزام نمود و این موضوع به دلیل وجود نیروهای عراقی در داخل خرمشهر که امکان محاصره آنها وجود داشت در اولویت قرار گرفت و این راه حل، به عنوان بهترین روش مقابله با وضعیت موجود تشخیص داده شد و هیچ کس جرأت دادن پیشنهاد عقب‌نشینی نیروها را نداشت.

فرماندهی عراق به رسته مهندسی دستور داده بود پل‌ی از نوع پی‌ام‌پی، بر روی شط العرب در فاصله ۲ کیلومتری شمال جزیره ام‌الرصاص احداث نماید، این پل که آمادگی‌های نصب آن از قبل انجام شده بود، در اثنای عملیات طاهری نصب گردید.

طرح دفاعی فرماندهی عراق از خرمشهر به شرح زیر بوده است:

الف. لشکر ۱۱ پیاده مسئولیت اداره عملیات را به عهده داشت.

ب. سرهنگ احمد زیدان، فرمانده تیپ ۱۱۳، مسئول هماهنگی واحدهای زیر امر لشکر در خرمشهر بود.

خرمشهر، موارد زیر بر فرماندهی عراق نمایان شد: الف. چنانچه نیروهای ایرانی به پیشروی خود از خاکریزهای مرزی ادامه دهند به تنومه در بصره و نشوه خواهند رسید و این بدین معنی است که کلیه پل‌های شط العرب را به تصرف خود درآورده است.

ب. به این ترتیب، نیروهای ایران با پیشروی در پشت لشکر ۵ مکانیزه، لشکر ۹ زرهی و لشکر ۶ زرهی، آنها را محاصره و اسیر نموده و سرانجام سپاه منهدم می‌گردد.

ج. نیروهای مستقر در خرمشهر نیز بدون درگیری به محاصره و اسارت در خواهند آمد.

لذا فرماندهی عراق تصمیمات زیر را اتخاذ نمود:

الف. عقب کشیدن لشکر ۶ زرهی از محور نشوه به عراق و تخلیه و انهدام شهر هویزه با مواد منفجره؛

ب. عقب کشیدن لشکر ۵ به شلمچه؛

ج. انتقال لشکر ۹ به منطقه کتیبان؛

د. کلیه لشکرهای فوق پس از انتقال به عقب، برای مقابله با تعرض‌های احتمالی دشمن به پل‌های شط العرب آماده باشند.

ه. افزایش نیروها و اصلاح مواضع پدافندی در منطقه خرمشهر به سمت نیروهای ایران. لازم به یادآوری است که خرمشهر در برابر نیروهای ایران به صورت نعل اسبی قرار داشت، لذا مقرر شده بود که کلیه نیروها شهر را تخلیه و به مرزهای بین‌المللی انتقال یابند و صدام شخصاً تصمیم گرفت نبرد در داخل خرمشهر به هر قیمتی که تمام شود، انجام گیرد.

در این راستا، به تیپ ۱۰ زرهی دستور داده شد تا سمت راست خاکریز مرزی را پاکسازی نماید. گردان ۸ و گردان ۹ تیپ ۳۳ نیز در این ماموریت، که در مورخه (۶۷/۲/۲۱) به مدت ۳ ساعت به طول انجامید، شرکت کردند. تیپ ۱۰ زرهی پس از انجام ماموریت محوله، با تحمل خسارت مشهودی به پشت خاکریز مرزی (سمت چپ خاکریز) مراجعت نمود.

در روز ۶۷/۲/۲۲ تیپ ۱۱ گارد مرزی، تیپ‌های ماموریت ویژه، قاطع‌های جیش الشعبی و نیز دو تیپ گارد مرزی به منطقه رسیدند و در پشت خاکریز مستقر شدند. به گردان ۹ دستور داده شد به قرارگاه خود در منطقه پل نو در نهر عرایض بازگشته و در احتیاط لشکر ۱۱ (که

ک. تیپ ۱۰ گارد مرزی به عنوان احتیاط، پشت تیپ ۲۲ قرار داشت.

م. تیپ ۹ گارد مرزی در سمت چپ تیپ ۱۰ گارد مرزی، به عنوان احتیاط لبه جلویی قرار داشت.

ن. نیروهای کماندو و قرارگاه آنها در لبه رود کارون در خرمشهر بود.

س. نیروهای پلیس، در داخل شهر مستقر بودند.

ع. قاطع‌های جیش‌الشمعی در خاکریز، داخل شهر، بندر و پادگان دژ مستقر بودند.

ف. گردان تانک القعقاع، در سمت چپ ساختمان‌های پیش ساخته مستقر بود.

ص. گردان‌های توپخانه: گردان ۷۹ توپخانه نیروی مخصوص، کالیبر ۱۰۵ م.م، در شرق روستای مصلاوی و پشت تیپ ۲۲ استقرار داشت.

ق. گردان‌های توپخانه در شمال نهر عریض مستقر بودند. د. واحدهای کاتیوشا در سمت چپ جاده خرمشهر -

بصره و نزدیک مرز بین‌المللی مستقر بودند.

ش. سیم‌های خاردار، تله‌های منور و میادین مین انبوهی، به سرعت در جلوی تیپ ۲۲، تیپ ۴۲۲، تیپ ۱۹ و تیپ ۴۵ در جاده اهواز - خرمشهر احداث گردید. لازم به ذکر است که جبهه نیروهای سمت راست جاده نیز با میادین مین و سیم‌های خاردار تقویت شده بود.

ت. نیروهای محلی جهت مقابله با نیروهای هلی برد آماده بودند.

ث. نگهداری‌ها بیشتر شده و گروه‌های اعدام، متشکل از ۸ نفر افسر با درجه سرهنگ ۲ و فرماندهی یک افسر با درجه سرهنگ تمام، تشکیل شدند که مقر آنها نزدیک قرارگاه تیپ ۳۳ نیرو مخصوص قرار داشت (به پیوست مراجعه شود).

۱۱) خلاصه طرح پدافندی عراق از خرمشهر

الف. مقاومت و پایداری در سنگر تا آخرین گلوله و نفر. ب. به محض ایجاد رخنه در یکی از مواضع، تیپ ۳۳ نیرو

مخصوص موظف بود با آن مقابله نماید.

ج. چنانچه رخنه گسترده بود و تیپ ۳۳ نیرو مخصوص، قادر به مقابله با آن نبود؛ به ترتیب، لشکر و سپاه، نیروی احتیاط خود را وارد عمل می‌کردند.

ج. تیپ ۳۳ به منظور مقابله با رخنه‌های احتمالی در جبهه، احتیاط لشکر و در خرمشهر مستقر بود (این تیپ، احتیاط محلی و مستقیم خرمشهر به شمار می‌رفت و به محض صدور دستور لشکر، وارد عمل می‌شود).

د. شهر به وسیله نیروهای اضافی تقویت گردید.

ه. جبهه یگان‌ها به سمت رود کارون بود و سپس به سمت اهواز قرار داده شدند، اما بعضی از واحدها به منظور مقابله با عبور احتمالی (با تلاش فرعی) نیروهای ایران، همچنان در فاصله‌ای نزدیک از رود کارون باقی ماندند.

و. ذخیره کردن مهمات به مقدار زیاد.

ز. تقویت واحدهای توپخانه.

ح. مامور کردن تیپ ۲۳ پیاده به لشکر ۱۱.

ط. فرماندهی کل نیروهای مسلح عراق، لشکر ۷ پیاده را به منظور بهره‌گیری در صورت نیاز، زیر امر سپاه سوم قرار داد.

ی. تیپ ۳۲ نیرو مخصوص، نیز به سپاه سوم مامور گردید.

۱۰) گسترش (آرایش) نیروهای داخل خرمشهر قبل از تهاجم نیروهای ایران

الف. تیپ ۱۱۳ با دو گردان از رود کارون و یک گردان از سیل بند تدارکاتی پدافند می‌نمود.

ب. تیپ ۴۴ پیاده در سیل بند دوم از کناره کارون به سمت چپ پدافند می‌نمود.

ج. تیپ ۲۳۸ گارد مرزی در سمت چپ تیپ ۴۴ در همان سیل بند، پدافند می‌نمود.

د. تیپ ۴۸ پیاده در سمت چپ گارد ۲۳۸ مرزی تا جاده اهواز خرمشهر پدافند می‌نمود.

ه. تیپ ۲۲ پیاده، در سیل بند تدارکاتی در سمت چپ جاده اهواز - خرمشهر پدافند می‌نمود.

و. تیپ ۴۲۲ سمت چپ تیپ ۲۲ در همان سیل بند پدافند می‌نمود.

ز. تیپ ۱۹ پیاده در سمت چپ تیپ ۴۲۲ مستقر بود.

ح. تیپ ۴۵ در سمت چپ تیپ ۱۹، تا مرزهای بین‌المللی در خاکریز تدارکاتی دفاع می‌نمود.

ط. تیپ ۳۳ نیرو مخصوص، احتیاط و در منطقه پل نو مستقر شده بود.

ی. گردان‌های تانک به عنوان احتیاط، پشت تیپ ۴۲۲ و تیپ ۱۹ مستقر بودند و توسط توپخانه حمایت می‌شدند.

مقرر شده بود تیپ ۴۸ پیاده در سیل بند اول، که عراق در اوایل جنگ جهت عبور از رود کارون از آن استفاده نمود، مستقر شود؛ لیکن جناح چپ آن مورد تعرض (محدود) نیروهای ایران واقع شد؛ هر چند هیچ لطمه‌ای به مواضع پدافندی تیپ وارد نگردید اما تیپ مذکور به لشکر گزارش داد جناح چپ آن مورد تهدید واقع شده و خوف آن دارد که نیروهای دشمن آن را دور بزنند، لذا خواستار عقب نشینی به سیل بند دوم شد و به این ترتیب، سیل بند اول بدون نیرو باقی ماند.

اعزام شدند که این امر در نهایت، به نفع نیروهای ایران تمام گردید؛ به طوری که نیروهای ایران توانستند مواضع متصرفی خود را در نهر عریض، مستحکم کنند و تلاش نیروهای عراقی داخل خرمشهر را نقش بر آب سازند.

نیروهای ایران به یگان‌های مستقر در سمت راست جاده اهواز - خرمشهر اهمیت ندادند و توجه اصلی آنها به نیروهای مستقر در سمت چپ جاده بود. این روش، درست بود؛ زیرا فرماندهی لشکر ۱۱ از خالی بودن سیل بند اول در هراس بود، لذا به تیپ ۴۸ دستور داد تا به مواضع قبلی خود بازگردد، اما تیپ در اجرای این ماموریت تردید داشت و بهانه اش این بود که می‌ترسد در یک نبرد غیراصلی با نیروهای ایرانی درگیر شود.

۱۲) طرح تک و بازپس‌گیری خرمشهر توسط نیروهای ایران در ۶۱/۳/۱

خلاصه طرح تک نیروهای ایران بشرح زیر است:
الف. رخنه و پیشروی به وسیله دو ستون در جبهه نیروهای عراقی شمال نهر عریض؛ اول: ستونی به سمت شط العرب، و دوم: ستونی به سمت نیروهای مستقر در نزدیک جاده اهواز - خرمشهر، به منظور محاصره آنها.
ب. نگهداری منطقه متصرفی بعد از موفقیت رخنه با تکیه بر نهر عریض، به عنوان یک مانع اصلی و قوی، تا از شکستن محاصره توسط نیروی مستقر در شهر جلوگیری به عمل آید.

در ساعت ۱۶ روز ۶۱/۳/۱، لشکر ۱۱ به تیپ ۳۳ نیرو مخصوص دستور داد تا به سرعت، یک گروه گشتی به استعداد یک گردان به سیل بند اول اعزام نماید و به دلیل وجود نیروهای ایران، توسط یک گردان دیگر پشتیبانی شود. به دنبال این دستور، گردان ۹ نیروی مخصوص در ساعت ۲۱ روز ۶۱/۳/۱ از سیل بند دوم به منظور اطمینان از عدم استقرار و تمرکز نیروهای ایران در سیل بند اول، به جلو میادین مین و به سوی رود کارون در منطقه مقابل روستای مارد پیشروی کرد و گردان ۱۰ به عنوان احتیاط او در پادگان دژ مستقر بود. در این موقع، نیروهای ایران از سمت چپ جاده حمله کرده و به سمت شط العرب پیشروی نمودند و می‌بایست نیروی احتیاط، متشکل از گردان‌های ۹ و ۱۰ با این وضعیت مقابله می‌کردند، اما آنها به ماموریت بیهوده‌ای

ج. نیرویی به سمت راست نهر عریض به منظور تنگ کردن حلقه محاصره و وادار کردن آنان به تسلیم شدن، پیشروی نماید.

د. اعزام نیرویی به غرب نهر عریض جهت پدافند به سمت شلمچه، تا از رسیدن نیروهای کمکی سپاه جهت شکستن محاصره شهر، جلوگیری به عمل آید.

۱۳) تک نیروهای ایران در روز ۶۱/۳/۱

الف. در ساعت ۱۳:۳۰ روز ۶۱/۳/۱ نیروهای ایران تک سریع و برق آسای خود را به جبهه تیپ های ۲۲ و ۴۲۲ انجام دادند و توانستند به آسانی خط را شکسته و به سرعت به جاده خرمشهر - بصره برسند. همچنین پیشتازان این نیروها به نزدیک پل نو و قرارگاه تیپ ۳۳، که گردان های ۹ و ۱۰ را اعزام کرده و در بند ۱۱ به آن اشاره نمودیم، رسیدند و توانستند کلیه نیروهای تأخیری و تعویقی را منهدم کنند، به طوری که قرارگاه تیپ ۳۳ مجبور به عقب نشینی به سمت شط العرب گردید.

ب. لشکر ۱۱ فوراً به تیپ ها جهت اجرای طرح از پیش تعیین شده در مورد دفاع از خرمشهر، دستوراتی را صادر نمود اما این اقدام، نتیجه ای را دربرداشت و نیروهای ایران توانستند بخش عظیمی از تیپ های ۲۲ و ۴۲۲ را منهدم و پیشروی خود را به سمت شط العرب ادامه دهند.

ج. گزارش های واصله از تیپ ها، دقیق و واضح نبود. تیپ ۳ به گردان ۹ دستور داد که گروه های گشتی را، که در بند ۱۱ ذکر شد، به عقب برگرداند؛ اما این گروه ها از نقطه رهایی واقع در منطقه گردان ۱ تیپ ۴۸ حدود ۱۲-۱۰ کیلومتر دور شده بودند. این امر به تیپ گزارش شد و با دستور تیپ به گردان ۱۰، فوراً به سمت قرارگاه تیپ حرکت نمود اما به علت تاریکی و آشنا نبودن فرمانده جدید آن، که چند روزی پیش از انتصاب وی به این سمت نگذشته بود، نتوانست ماموریت خود را انجام دهد و در بامداد روز ۶۱/۳/۲، در قسمت غرب ساختمان های مسکونی (پیش ساخته) در محاصره کامل قرار گرفت و نیروهای آن ناچار شدند خود را به نیروهای ایران تسلیم نمایند. اما گردان ۹ توانست یک گروهان، به اضافه یک دسته را به پادگان دژ اعزام دارد تا منتظر بازگشت گروه های گشتی شده و خود را برای ماموریت آینده آماده سازد.

د. پس از بازگشت گروه های گشتی، گردان ۹ به سمت پادگان دژ حرکت کرد و با توجه به تماس بی سیمی خوبی که با قرارگاه برقرار بود، وضعیت به تیپ گزارش داده شد. همچنان وضعیت برای اغلب یگان ها به دلیل عدم آشنایی آنها به محورهای پیشروی و اماکن متصرفی

نیروهای ایران، نامشخص بود و این که آیا تردد از جاده خرمشهر به سمت پل نو توسط نیروهای خودی انجام می گیرد، مشخص نبود؛ در ساعت ۵:۳۰ روز ۶۱/۳/۲ گردان ۱۰ گزارش داد که در منطقه نزدیک مواضع توپخانه و ساختمان های مسکونی در میان نخلستان های پراکنده، محاصره شده و بعد از تسلیم نیروها قادر به انجام کاری نمی باشد. با تسلیم شدن گردان ۱۰ به دست نیروهای ایران، دریافتیم که نیروهای ایران بر جاده خرمشهر تا قرارگاه تیپ ۳۳ کنترل دارند و پل نو و قرارگاه تیپ ۳۳ نیز به دست نیروهای ایرانی سقوط کرده است و روشن شد که نیروهای ایران به طور کامل بر نهر عرایض مسلط شده اند و حلقه محاصره نیروهای عراقی را کامل کرده اند. در این اثنا تماس با قرارگاه تیپ قطع شد و تا پایان نبرد، این وضع ادامه پیدا کرد و گمان می کنم این اشکال به دلیل به اسارت درآمدن نیروهای گردان ۱۰ بود که باعث تغییر فرکانس ها شد و علیرغم آن، همچنان تماس قطع بود.

ه. ما از داخل پادگان دژ مشاهده نمودیم که یگان های عراقی به سمت خرمشهر در حرکت بودند و دلیل آن را نمی دانستیم. شخصاً با قرارگاه تیپ ۱۱۳ تماس گرفتم که اعلام نمودند لشکر به یگان ها دستور داده به داخل شهر عقب نشینی کنند. این تصمیم، بسیار اشتباه بود؛ زیرا یگان ها در داخل شهر متراکم و کنترل آنان دشوار می گردید و چنانچه نیروها به دلیل وجود مهمات و تدارکات در مواضع خود باقی می ماندند کنترل آنان نیز آسان می گردید. این تصمیم را می توان یکی از اشتباهات اصلی فرماندهی عراق در نبردهای خرمشهر دانست.

و. در ساعت ۹، سرهنگ احمد زیدان، فرمانده تیپ ۱۱۳ و فرمانده نیروهای مستقر در خرمشهر، بنا به دستور لشکر ۱۱، دستور داد که منطقه بندر به منظور انجام حمله و شکستن محاصره شناسایی گردد. او کنترل خود را از دست داده و دستپاچه شده بود و حتی در اثنای شناسایی بندر به طور آشکار معلوم شد که وی در حال شناسایی و جستجوی محلی جهت عبور از شط العرب می باشد. در ساعت ۱۵، سرهنگ زیدان دستورات لشکر را به نیروهایی که به طور انباشته و فشرده تجمع کرده بودند (به طور غیرقابل وصفی کپه شده بودند)، ابلاغ نمود.

درس‌های آموزنده

(۱) اشتباهات ایران

الف. عدم بهره‌برداری از فرصت‌های به دست آمده در جریان نبردها:

به عنوان مثال، بعد از انهدام تیپ‌های ۱۸ زرهی و ۲۴ مکانیزه در روز ۶/۱۲/۱۹، آنها می‌توانستند به سوی خرمشهر و شملچه پیشروی نموده و اغلب یگان‌های سپاه سوم را محاصره کنند اما از این فرصت استفاده نکردند.

ب. عدم حفظ دور تک:

نیروی مهاجم بعد از وارد آوردن خسارت فراوان به دشمن باید از ضعف، دستپاچگی و اضطراب فرماندهان و نیروها استفاده نموده و تک خود را به منظور انهدام هر چه بیشتر یگان‌های دشمن به طور گسترده تری ادامه دهد و این از بزرگترین اشتباهات ایران به شمار می‌رود.

ج. تردید در اتخاذ تصمیمات متهورانه و قاطع:

این امر در این نبرد به طور آشکار مشاهده شد، چرا که آنها می‌توانستند بعد از انهدام کامل نیروهای عراق، تصمیمات متهورانه همراه با اقدام نظامی اتخاذ نمایند و قادر بودند ماشین جنگی عراق را در شرایطی که اوضاع از دست فرماندهی عراق خارج شده بود، منهدم نمایند. زیرا می‌توانستند از آن شرایط خوب و مناسبی که به دست آوردن آن در آینده مشکل بود، استفاده نمایند.

د. نداشتن نیروهای تقویتی به منظور وارد عمل کردن آنها در شرایط مناسب توسط فرماندهی نیروهای ایران.

ها. عدم حفاظت اطلاعات در مورد تمرکز نیروها و لو رفتن طرح‌های نظامی ایران.

و. نیروهای ایران باید کنترل بیشتری بر یگان‌ها، جبهه و تردد افراد و خودروها داشته باشند.

(۲) اشتباهات عراق

الف. عراق می‌توانست به نیروهای ایران فرصت دهد تا به سمت داخل (عراق) پیشروی کنند و سپس آنان را به وسیله لشکر ۶ زرهی و لشکر ۵ مکانیزه محاصره و دور بزند؛ اما دستپاچگی آشکار فرماندهی، باعث شد از اتخاذ آسانترین تصمیمات باز بماند.

با خبر شدیم که وی به داخل یکی از میادین مین خرمشهر رفته و کشته شده، لذا سرهنگ ستاد خمیس مخیلف، فرمانده تیپ ۴۸، به جای وی منصوب شد. نیمه شب ۶/۱۳/۲، کلیه یگان‌ها داخل بندر بودند.

ز. در ساعت ۸ روز ۶/۱۳/۳، لشکر ۷ پشتیبانی در منطقه شلمچه پاتک کرد ولی با شکست مواجه گردید. همچنین از نیروهای عراقی محاصره شده در شهر خواسته شد به منظور شکستن محاصره، از بندر به سمت قصر شیخ خزعل اقدام به حمله کنند اما این پاتک نامنظم، به دلیل وجود نهر عریض و اجرای آتش انبوه سلاح‌ها، با شکست مواجه شد و نیروهای عراقی، تلفات زیادی را متحمل شدند.

ح. نیروهای ایران، حلقه محاصره را در منطقه بندر تنگ‌تر کردند به طوری که به دروازه بندر رسیدند. در این حال، کلیه مهمات نیروهای عراقی که در موقع عقب‌نشینی از مواضعشان با خود حمل کرده بودند تمام شد و هزاران نفر، خود را به نیروهای ایران تسلیم کردند.

ط. فرماندهی عراق، سر‌تیپ ستاد سعید محمد فتحی را از سمت فرماندهی لشکر ۱۱ برکنار و هدایت عملیات را به سرلشکر ستاد قدوری الدوری، دبیر فرماندهی کل نیروهای مسلح، واگذار گردید. وی از نیروهای عراقی خواست تا مقاومت کنند و قول داد که نیروهای المنصور با پشتیبانی نیروهای زرهی در حال پیشروی به سمت خرمشهر می‌باشند، اما این اظهارات به کلی نادرست بود.

ی. وضعیت به همین صورت ادامه داشت و هزاران نفر از جمله فرماندهان تیپ‌ها و گردان‌ها، در قرارگاه نیروهای کماندویی موجود در بندر، گرد آمدند که ترس، اضطراب و دستپاچگی همه را در بر گرفته بود و توپخانه نیروهای ایران نیز به اجرای آتش خود ادامه می‌داد که این اقدام باعث کشته و زخمی شدن دهها نفر (که از درد می‌نالیدند) گردید. در ساعت ۱۸ روز ۶/۱۳/۳ نیروهای ایران موفق شدند بندر را تصرف کنند و هزاران نفر از نیروها و فرماندهان عراقی را که در محاصره بودند به اسارت درآوردند. به این ترتیب، تصرف بندر خرمشهر خاتمه یافت.^{۱۱}

ب. فرماندهان، جرأت کافی برای اتخاذ تصمیمات متهورانه را نداشتند.

ج. اغلب تصمیمات و دستورات، مرکزی، بدون محاسبه و دور از واقعیت موجود در صحنه نبرد بود.

د. عراق می توانست نیروهای عراقی مستقر در خرمشهر را به سمت مرزهای بین المللی عقب بکشد و آنان را از مشکلی که قبل از نبرد اتفاق افتاد، رها می ساخت.

ه. عراق می توانست با لشکرهای ۶، ۵ و ۹ به سمت

نیروهای عبور کننده ایرانی پاتک کرده و عملیات عبور آنها را به شکست کشاند.

و. پایین بودن روحیه ها و عدم تمایل اکثر افسران، درجه داران و سربازان به جنگ، به نیروهای ایران کمک شایانی کرد.

۳) نقاط مثبت ایران

الف. بالا بودن روحیه نیروهای ایران.

ب. طرح تک نیروهای ایران، بسیار خوب و منسجم بوده است.

ج. بهترین (شگفت ترین) اقدام ایران در عملیات بیت المقدس، طرح تک به خرمشهر و در نظر داشتن نهر عریض جهت استفاده از آن در هنگام تک و محاصره نیروهای عراقی در منطقه قبل از پل احدائی بر شط العرب بود، که منجر به محروم ساختن نیروهای عراقی در استفاده از پل گردید. با توجه به این که قبل از عملیات خرمشهر، نیروهای ایران به منظور محاصره نیروهای عراقی، رخنه ای در نزدیکی مرزهای بین المللی ایجاد کردند اما موفق نشدند هف شان را محقق سازند.

د. مقاومت و پایداری نیروهای ایران، باعث شکست کلیه اقدامات عراق گردید.

فرستنده: فرماندهی منطقه خرمشهر

گیرنده: قرارگاه سیار لشکر ۱۱

طبقه بندی:

ارجحیت:

شماره: ۳/ق ص

تاریخ:

پیوست:

خواهشمند است ما را از نظر مهمات و مواد غذایی که شدیداً مورد نیاز است، توسط قایق هایی از طریق جزیره ام الرصاص تأمین نمایید. ما را مطلع سازید.

سرهنگ ستاد فرماندهی منطقه خرمشهر

فرستنده: منطقه خرمشهر

گیرنده: لشکر ۱۱

طبقه بندی: سری

ارجحیت: فوری

شماره: ۴

تاریخ: ۸۲/۵/۲۴ برابر با ۶۱/۳/۳

پیوست:

گزارش وضعیت تا ساعت ۱۰:۳۰

وضعیت هر لحظه بدتر می شود، عده ای از پرسنل جیش الشعبی و قوات خاصه به دشمن تسلیم شده اند، دشمن

هر نیم ساعت یکبار به منطقه بندر (گمرک) حمله می کند. مهمات حتی برای یکساعت دیگر کفایت نمی کند. تصمیمات فوری خود را به ما ابلاغ نمایید. ساعت ۱۳ سرهنگ ستادفرماندهی منطقه خرمشهر

فرستنده: فاضل یوسف

گیرنده: گروهبانیکم محسن

توضیح این که سرهنگ ستاد خمیس ادعا می کند که در این موقع، سرهنگ ستاد ناظم یحیی الخیاط، فرمانده منطقه خرمشهر بوده است.

فرستنده: فرماندهی منطقه خرمشهر

گیرنده: لشکر ۱۱

طبقه بندی:

ارجحیت:

شماره: ۱

تاریخ:

پیوست:

در جواب نامه شما:

واحدها از ساعت ۶ امروز ۸۲/۵/۲۳ برابر (۶۱/۳/۲) از طریق آب، شروع به عبور کردند و به جز با قایق نمی شود واحدها را نجات داد. جثه سرهنگ احمد زیدان در منطقه ممنوعه قرار گرفته و محل آن را نمی دانیم.

واحدها مهمات ندارند، جنگیدن و شکستن محاصره، عملیات بسیار مشکلی می باشد، انجام این عملیات به دلیل عدم وجود رزمنده و مهمات، غیرممکن است. ما را مطلع سازید.

سرهنگ ستاد خمیس مخیلف

فرمانده منطقه خرمشهر

فرستنده: لشکر ۱۱

گیرنده: فرماندهی منطقه خرمشهر / جهت اطلاع / سپاه ۳ / روزنامه جنگ

طبقه بندی: ارجحیت:

شماره: ۸۵ تاریخ: ۸۲/۵/۲۳ برابر با ۶۱/۳/۲

پیوست: کلیه واحدهای زیر امر را جمع آوری کنید.

کلیه نیروهای باقی مانده در خرمشهر اعم از ارتش، شرطه،

قوای خاصه، جیش الشعبی را جهت شکستن محاصره جمع آوری کرده و از یک منطقه یا دو منطقه با دشمن بجنگید و راه را شکافته و واحدهای فوق را آزاد کنید. این عمل در تماس با ستون پیاده ای که از طریق دهکده ولی عصر مشغول پیشروی است انجام می پذیرد، ما را مطلع سازید.

فرماندهی منطقه خرمشهر مسئول عقب نشینی کلیه واحدهای زیر امر بوده و در صورتی که کسی از آنها باقی بماند مسئولیت آن را فرماندهی منطقه خرمشهر متحمل می گردد. فرماندهی منطقه خرمشهر که باید این ماموریت را انجام دهد، سرهنگ ستاد خمیس مخیلف به جای سرهنگ احمد زیدان که کشته شده است خواهد بود. تخلیه جسد سرهنگ احمد زیدان به هر صورت که باشد و نیز شکستن محاصره به عهده او می باشد، ما را مطلع سازید.

این ماموریت فردا صبح انجام می پذیرد.^{۱۶}

موضوع: سند عراقی

شماره سری: ۷۳۷۶

فرستنده: تی ۳۳ نیرو مخصوص (تقویت شده)

گیرنده: آتشبار ۶۴ سبک

شماره: /ح/۱/۱۷۹۴/ق ص

تاریخ: ۱۹۸۲/۵/۱۳ (۱۳۶۱/۲/۲۲)

نامه سپاه سوم فوری و سری ۱۵۳۱۶ مورخه ۱۳۶۱/۲/۲۰ که وسیله نامه ل ۱۱ پیاده سری و فوری ۱۲۲۷ مورخه ۱۳۶۱/۲/۲۰ به این یگان ابلاغ گردیده، به شرح ذیل است:

به منظور تضعیف روحیه نیروهای دشمن، فرماندهی کل دستورات زیر را صادر فرمودند

۱. رها کردن اجساد کشته های دشمن در جلوی مواضع خودی و عدم دفن کردن اجساد در جلوی مواضع خود و فقط به برداشتن اسلحه و مدارک آنها اکتفا شود.

۲. کشته های به جا مانده دشمن از داخل مواضع نیروهای خودی بیرون کشیده در جلوی مواضع رها و همچنین فقط سلاح ها و مدارک آنها برداشته شود.

سرگرد ستاد (ن. م)

صالح خزعلی حسون

از طرف: فرماندهی تی ۳۳ نیرو مخصوص و نیروهای زیر امر

صورت می‌گیرد که با همدستی ایران و اسرائیل و دیگران، که بعضی از آنها عرب نیز هستند، ما را به اتخاذ این تصمیم‌ها و امیدداشت و علیرغم این‌که ایران بیانیه مجلس شورای انقلاب را رد کرد؛ با این حال، در اجرای مفاد همان بیانیه اضافه می‌کنیم که نیروهایمان را از خاک ایران بیرون خواهیم کشید، در کوتاهترین مدت، یعنی ۱۰ روز که از امروز آغاز می‌شود و ما کوشش مان را با هیأت‌های صلح خواهیم کرد. این بیانیه را به این خاطر صادر می‌کنیم تا بهانه‌های بزرگ ایران را پاسخ گو باشیم.

ما می‌دانیم که بین رژیم ایران و بعضی از دولت‌های عربی و اسرائیل و اشغال لبنان از طرف آنها رابطه‌ای وجود دارد و برماست که این توطئه را نابود کنیم؛ که البته بعضی از برادران عرب، ما را از نظر اقتصادی و سیاسی کمک کرده‌اند که کمک‌های آنها را در میدان‌های نبرد کاملاً مشاهده می‌کردیم. یکی از بهانه‌هایی که حامیان کشور ایران و یا کشورهای که در کمک به ما تردید داشتند این بود که عراق به قسمت‌هایی از خاک ایران تجاوز کرده است و ما این بیانیه را از جهت از بین بردن این بهانه‌ها صادر کردیم و ضمناً به خاطر مسئولیتی که در قبال کشورهای غیرمتعهد داریم و در رابطه با اجلاس آینده این حرکت و تضعیف نقش عراق در این رابطه، ما معتقدیم که این بیانیه تصمیم مهم و بزرگی است در ایجاد رابطه بین نیروهای خیرخواه ایرانی که با جنگی که رژیم خمینی علیه عراق آغاز کرد مخالفت کردند و سعی دارند با عراق و کشورهای عربی در آینده رابطه ایجاد کنند. بله برادران اینها بود دلایلی که ما این بیانیه را صادر نمودیم.

ای مردم رزمندگان عراق و ملت عرب آنچه را که باید در نظر داشته باشیم و مورد توجه قرار دهیم این است که رژیم ایران یک رژیم وسعت‌طلب و متجاوز است که ما باید منتظر باشیم و متوقع باشیم که ایران وارد خاک ما خواهد شد، و این نیاز به فداکاری و صبر زیاد دارد برای این‌که به یاری خداوند برای همیشه طمع کاران را دفن کنیم.

همانا مردم عراق قادرند همان‌گونه که تاریخ قدیم و جدید شاهد بر این است که از وطن دفاع کرده است و در این ۲۱ ماهه جنگ ارتش ما از عراق در داخل خاک ایران دفاع کرد و هدف اصلی ما تصرف زمین نبود بلکه از بین بردن و نابودی گزینه جنگ طلبی بوده است.

و اما اکنون به بعد، نیروهای مادر مرز باید بدانند که کوچکترین عقب‌نشینی باعث ورود نیروهای دشمن به خاک عزیز عراق می‌باشد، و از یاد نبریم که شهرهای ما مانند بصره، میسان، خانقین پنجوبین چند کیلومتر بیشتر با مرز فاصله ندارند و هر حمله ایران خدای ناکرده باعث کشیده شدن جنگ به داخل خاک کشور عزیزمان خواهد شد.^{۱۷}

قسمتی از سخنرانی صدام در تاریخ ۶۱/۳/۳۰ که طبق معمول پس از توجیه جنایات خود در مورد جنگ و کم اهمیت نشان دادن پیروزی‌های ایران و فریب اذهان عمومی مردم عراق چنین می‌گوید:

«شما پیروز شدید ای قهرمانان عراق، و در این راه شهداء زیادی دادید ولی این شهداء را در راه دفاع از عراق و استقلال عراق، نهضت عراق و مردم عراق دادید. این را بدانید که آنها بیشتر از ما تلفات داشتند و این را بدانید که این جنگ شما یک جنگ ناسیونالیستی نیست بلکه در راه آرمان ملت عرب می‌جنگید.

و اما شما ای فرزندان ملت عرب، شما جنگیدید، پیروز شدید و مسیر تاریخ را عوض کردید. شهدای شما به هدر نخواهد رفت بلکه برگی از تاریخ عرب را به خود اختصاص خواهد داد. جنگی که شما شروع کردید ادامه نهضت‌های عراق و برای تأمین آزادی عراق و تأمین نفت منطقه و تصفیه جاسوسان در منطقه بود.

ای مردم غیور عراق، دلایلی که برشمردیم دلایلی بودند که ما را به جنگ با ایران واداشت و ما مواضع صلح‌آمیزی که اتخاذ کردیم در تمام موقعیت‌ها، از موضع مسئولیت و قدرت و از موضع منطقی و دلیل و به خاطر مسئولیتی که در قبال عربیت و مردم داشتیم و به خاطر مسئولیتی که در قبال غیرمتعهدها داشتیم و با کمال اخلاص آماده‌ایم که در اجلاس آینده، مسئولیت اداره آن بر عهده ما باشد.

به خاطر شروع جنگ در جنوب لبنان به دست صهیونیست‌ها بود که هیأت صلح اسلامی خواستار توقف جنگ ایران و عراق شد، و ما به این ندا پاسخ مثبت دادیم و اطلاعیه مجلس شورای انقلاب، دلیل بر آن است (۱۰ حزیران) که عبارت بود از: آتش بس و عقب نشینی به پشت مرز بین‌المللی، که تصمیم را بر عهده کنفرانس کشورهای اسلامی و سازمان بین‌المللی (شورای امنیت) و کشورهای غیرمتعهد نهادیم، ولی رژیم ایران این را رد کرد و به جنگ ادامه داد. ای برادران، عراق مردانه و شجاعانه جنگید و ما محتاج آن نیستیم که بگویند عراق شجاعانه جنگید، ما خودمان را مسئول دیدیم که این اطلاعیه را بدهیم و فرصتی به دشمن داده باشیم و جلوی بهانه‌گیری‌های او را گرفته باشیم و توطئه‌ها علیه عراق را خنثی کنیم، که یکی از بزرگ‌ترین آنها حمله صهیونیست‌ها به لبنان می‌باشد که ما فعلاً مشغول جنگ می‌باشیم و ایران بر جنگ اصرار دارد.

این خواست رژیم خمینی است که عراق را در جنگ نگاه دارد تا نقشه اسرائیل عملی شود. ای فرزندان عراق و ای ملت غیور عرب و ای رزمندگان شجاع، مسئولیت ما در قبال این مردم و کشور و توطئه‌هایی که علیه عراق و ملت عرب در این موقعیت خطرناک

یادداشت‌ها

در خرمشهر، چنین است: «واحدها از ساعت ۶ امروز (۶۱۳۳۲) از طریق آب شروع به عبور کردند. به جز باقیات نمی شود واحدها را نجات داد. جنه سرهنگ احمد زیدان در منطقه ممنوعه قرار گرفته و محل آن را نمی دانیم. واحدها مهمات ندارند، جنگیدن و شکستن محاصره، عملیاتی بسیار مشکل می باشد. انجام این عملیات به دلیل عدم وجود رزمنده و مهمات غیر ممکن است.»

۱۰. باوخیم تر شدن اوضاع (در سندهای شماره ۳ و ۱۵۹۱۲/۴) فرماندهی منطقه خرمشهر به قرارگاه لشکر ۱۱ می نویسد: «خواهشمند است ما را از نظر مهمات و مواد غذایی که شدیداً مورد نیاز است توسط قایق از طریق جزیره امام الرصاص تأمین نمایند.» (ساعت ۱۰:۳۰ صبح) «وضعیت هر لحظه بدتر می شود. عده ای از پرسنل جیش الشعبی و قوات خاصه به دشمن تسلیم شدند. دشمن هر نیم ساعت یک بار به منطقه بندر (گمرک) حمله می کند. مهمات حتی برای یک ساعت دیگر کفایت نمی کند تصمیمات خود را به ما ابلاغ کنید.»

۱۱. سرهنگ عبدالطیف شجاع درباره روحیه نظامیان عراقی می گوید: «روحیه نیروهای عراقی و افسران نسبت به روزهای اول جنگ ضعیف، درجه داران به نسبت دارای روحیه کمتر و سربازان فاقد روحیه رزمندگی می باشند. آنها اکثراً به علت طولانی شدن جنگ، خسته اند و تمایلی به جنگیدن ندارند و به علت نداشتن انگیزه خاص، فاقد روحیه و توان رزمی می باشند.»

۱۲. سرهنگ اشرف علی از اسیران عراقی می گوید: «اسلحه ما روسی است اما تاکتیک ما امریکائی و انگلیسی است. تاکتیک روسی برای خطوط اول، دوم و سوم احتیاج به نیروی زیادی دارد (چون به نیرو عمق می دهد) و رخنه ها را با نیروی انسانی پر می کند.» (سند ۷۳۸۲)

۱۳. سرهنگ اشرف معتقد است: «حزب بعث باعث تضعیف ارتش شده است. زیرا بعضی های نالایق، ترفیع درجه می گیرند، اما غیربعضی هایی که لایق ترند ترفیع نمی گیرند.» و در واقع بهایی به آنها داده نمی شود.

۱۴. سرهنگ اشرف علی: «عدم اعتماد افسران جزء به طرح ریزی های افسران ارشد را» از دلایل پائین آمدن روحیه نظامیان عراقی بعد از عملیات فتح المبین می داند. وی می گوید، شنیدن رادیو تلویزیون ایران آزاد نیست، اما فرماندهان، درجه داران و سربازان مخفیانه به آن گوش می دهند و اثر خوبی هم دارد.»

۱۵. سرهنگ عبدالطیف شجاع در پاسخ به این سوال که چرا از منطقه غرب اهواز و هویزه عقب نشینی نمی کنید، می گوید: «این طرح در فرماندهی ارتش عراق مطرح شده اما به دو دلیل این کار انجام نشده است. ۱. چون هیئت صلح در ایران به سر می برد، لذا زمین های وسیع اشغال شده عامل فشاری بر دولت ایران خواهد بود. ۲. در صورت عقب نشینی، ایران از این موضوع استفاده تبلیغاتی علیه عراق خواهد کرد.»

۱۶. کتاب عملیات بیت المقدس، جلد ۸، ص ۱۹.

۱۷. جلد دوم از مجموعه دو جلدی گزیده اسناد عملیات بیت المقدس؛ پیوست گزارش نوبه ای شماره ۵۲۲.

۱. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزیده اسناد بیت المقدس، جلد دوم، بایگانی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، صص ۶۴-۶۵

۲. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزیده اسناد بیت المقدس، جلد دوم، بایگانی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، صص ۶۳-۶۴

۳. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزیده اسناد بیت المقدس، جلد دوم، ص ۵۱

۴. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزیده اسناد بیت المقدس، جلد دوم، ص ۱۵۵

۵. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، گزیده اسناد بیت المقدس، جلد دوم، ص ۸۶-۸۷

۶. سرهنگ عبدالحکیم عبدالطیف شجاع دیگر فرمانده اسیر عراقی می گوید: نیروهای عراقی از حدود یک هفته قبل، از حمله قریب الوقوع نیروهای ایرانی مطلع شده و از ۳۱ روز پیش در حال آماده باش کامل به سر می بردند. ارتش عراق پس از اطلاع از تک قوای ایرانی، به جابجایی یگان های خود و تقویت نیروهای مستقر در ساحل غربی رودخانه کارون اقدام کرد، از جمله گردان ۲۰ توپخانه در ۶۱۷۲/۴ از خرمشهر به دارخوین منتقل شد. (ص ۷۸ جلد پنجم گزیده اسناد بیت المقدس)

۷. سرهنگ عبدالطیف شجاع توضیح می دهد: «پس از حمله نیروهای ایرانی در سحرگاه ۶۱۷۲/۱۰، تلفات و ضایعاتی به یگان های عراقی وارد شد. من (فرمانده گردان ۲۰ توپخانه) در تماس با رده های بالا تقاضای عقب نشینی کردم که این خواسته مورد توافق قرار گرفت، لیکن به علت محاصره شدن فرصت عقب نشینی فراهم نشد.» (همان)

۸. از دیگر اقدامات عراقی ها در این زمان می توان به جنگ روانی دشمن اشاره کرد که در سند شماره ۳۳۷۶، تیپ ۳۳ نیروی مخصوص از فرماندهی آتشبار ۶۴ می خواهد ضمن عدم دفن شهدای ایرانی، اجساد کشته شدگان رزمنده را در مقابل مواضع خود را کرده و فقط سلاح و مدارک آنان را جمع آوری کنند.

۹. در این خصوص سند شماره ۱۵۹۱۲/۸۵ از فرماندهی لشکر ۱۱ به فرماندهی نیروهای موجود در خرمشهر جالب توجه می باشد: «کلیه نیروهای باقی مانده در خرمشهر را جهت شکستن محاصره جمع آوری کرده، از یک یاد و منطقه با دشمن بجنگید و راه را اشکافته، واحدهای فوق را آزاد کنید. این عمل در تماس با ستون پیاده ای که از طریق دهکده ولی عصر مشغول پیشروی است انجام می شود. فرماندهی منطقه خرمشهر مسئول عقب نشینی کلیه واحدها بود و در صورتی که کسی از آنها [در منطقه] باقی بماند، مسئولیت آن را او متقبل می شود. فرماندهی منطقه خرمشهر بر عهده سرهنگ ستاد خمیس مخیلف به جای سرهنگ احمد زیدان که کشته شده است خواهد بود. تخلیه جسد سرهنگ زیدان به هر صورتی که باشد و نیز شکستن محاصره بر عهده او است.» در سند بعدی (۱۵۹۱۲/۱) پاسخ سرهنگ خمیس مخیلف، فرماندهی نیروهای موجود